

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και
Αυτοδιοίκηση»

«Πολιτικές και στρατηγικές χωρικού σχεδιασμού για
τον ορεινό όγκο της Ελλάδας: Η περίπτωση της
Τοπικής Κοινότητας Σαμαρίνας Ν. Γρεβενών»

Κωνσταντίνος – Ορέστης Κυπριζλής

Κόρινθος, Ιανουάριος 2024

University of the Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in
«Local and Regional Development and Local
Government»

«Spatial planning policies and strategies for the
mountainous mass of Greece : The case of the Local
Community of Samarina – Grevena Prefecture»

Konstantinos-Orestis Kyprizlis

Corinth, January 2024

Στους συμπατριώτες μου

Στο πέρας αυτής της συγγραφικής προσπάθειας, θέλω να ευχαριστήσω θερμά και πάνω από όλους τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Καθηγητή Νικόλαο Γεωργόπουλο για την καθοδήγηση, τη συμπόρευση και την αφοσίωση του. Ευχαριστώ θερμά την Κοινοτική Αρχή Σαμαρίνας για τη χορήγηση στοιχείων και πληροφοριών. Η συμβολή τους καθοριστική. Τέλος, ευχαριστώ εκ βάθους καρδιάς τους αγαπητούς συναδέλφους στον εργασιακό μου χώρο για την κατανόηση και τον χρόνο που μου διέθεσαν για τη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Αφιερώνεται σε όλους αυτούς που πίστεψαν σε μένα, στους συμπατριώτες μου. Εις μνήμην του πατέρα μου...

Πολιτικές και στρατηγικές χωρικού σχεδιασμού για τον ορεινό όγκο της Ελλάδας: Η περίπτωση της Τοπικής Κοινότητας Σαμαρίνας Ν. Γρεβενών

Σημαντικοί όροι: Ορεινός Όγκος, ορεινότητα, φυσικό περιβάλλον, στρατηγική προτεραιότητα

Περίληψη

Είναι αναντίρρητη πραγματικότητα και κυρίως διαπίστωση η ανεπαρκής σύνδεση η οποία ενέχει ο ρόλος και η σχέση των πολιτικών και στρατηγικών της χωρικής και αναπτυξιακής υπόστασης στην Ελλάδα. Αυτό συμβαίνει κατά κύριο λόγο εξαιτίας της πλήρους ιεραρχικής και δεσμευτικής ανομοιογένειας καθώς και της έλλειψης στοιχείων που μπορούν να τις συνδέσουν. Εξάλλου, η απουσία κοινής σύνδεσης είναι αυτή που στο τέλος επιφέρει επιπτώσεις στη χωρική ανάπτυξη και κυρίως στη δημιουργία ενός μακρόπνοου και ρεαλιστικού σχεδίου που θα συνεισφέρει – μεταξύ άλλων- στην ισόρροπη ανάπτυξη του ορεινού όγκου της χώρας μας. Είναι απαραίτητο η ανάδειξη και η προσπάθεια διαμόρφωσης εκείνων των απαραίτητων ενεργειών και συνδέσεων μεταξύ χωρικής και αναπτυξιακής πολιτικής και κυρίως η εξεύρεση των πόρων και των εργαλείων που θα συνεπικουρήσουν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Ο ορεινός όγκος θέλει μεγάλη στήριξη. Η αποκέντρωση και κυρίως η έλλειψη κοινωνικού ενδιαφέροντος έχουν απομακρύνει την πολιτεία και την κοινωνία από πολιτικές που θα μπορούσαν να ανανεώσουν τον ορεινό όγκο και να δημιουργήσουν πολιτικές οι οποίες θα δώσουν ξανά ζωή στις περιοχές αυτές, κίνητρα για όλους να επενδύσουν και να δημιουργήσουν, να επανεκινήσουν την εξελικτική δραστηριότητα και να επαναδημιουργήσουν την αξία της κυκλικής οικονομίας. Η αντίληψη ότι ο ορεινός όγκος δεν έχει να προσφέρει τίποτα στην κοινωνία και στην οικονομία είναι λανθασμένη. Πολλοί συγχέουν τη δυνατότητα των ορεινών περιοχών να προσφέρουν σε άλλους είδους δραστηριότητες (βλ. εγκατάσταση ανεμογεννητριών) με την ικανότητα που έχουν να προσφέρουν στην αναβάθμιση των περιοχών εξασφαλίζοντας οικονομική αυτοδυναμία.

Spatial planning policies and strategies for the mountainous mass of Greece: The case of the Local Community of Samarina – Grevena Prefecture

Keywords: Mountain range, mountainous area, natural environment, strategic priority

Abstract

It is an undeniable reality and above all a finding of the insufficient connection which governs the role and relationship of the policies and strategies of spatial and development planning in our country. This is due to the complete hierarchical and bidding heterogeneity as well as the lack of elements that can connect them. Moreover, the absence of a common connection is what in the end has an impact on spatial development and above all on the creation of a long-term and realistic plan that will contribute to the balanced development of the mountainous mass of Greece. It is obligatory to mention and try to shape those required actions and connection between spatial and development policy and especially to find the resources and tools that will assist this direction and target. The mountainous mass needs support.

Decentralization and the lack of social interest have distanced the state and society from policies that could renew the mountainous mass and create specific policies that will refresh these areas again, motivation for everyone to invest and create, restart evolutionary activity and recreate the great value of the circular economy. The aspect that the mountainous mass has nothing to offer to society and the economy is totally wrong. Many confuse the ability of mountainous regions to offer other types of activities such as wind turbines with the real ability they have to contribute to the upgrading of the regions by ensuring economic self-sufficiency.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του συγγραφέα και ο επιβλέπων, οι εξεταστές, το τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο δηλών

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract	5
Περιεχόμενα.....	7
1. Ορεινός Όγκος – Ορισμοί και Χαρακτηριστικά.....	9
1.1. Εισαγωγή.....	9
1.2. Ορισμοί	10
1.3. Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας – Γενικά χαρακτηριστικά	12
1.4. Προβλήματα των ορεινών περιοχών.....	12
2. Εθνικές Πολιτικές για τον Ορεινό Όγκο	14
2.1. Ο Νόμος 2742/1999: η αρχή τη χωροταξίας.....	14
2.2. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης.....	15
2.3. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	16
3. Ευρωπαϊκές πολιτικές ανάπτυξης ορεινού όγκου- Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	19
3.1. Προκλήσεις αναπτυξιακών προγραμμάτων	19
3.2. Πολιτικές και ρυθμίσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα.....	19
4. Στρατηγικό σχέδιο για την υπό εξέταση περίπτωση: Τοπική Κοινότητα Σαμαρίνας Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας ..	21
4.1. Γεωγραφική θέση της υπό μελέτη περιοχής	21
4.2. Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών- Μια ιδιαίτερη περιφέρεια	24
4.3. Φυσικοί και Περιβαλλοντικοί Πόροι της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών.....	28
4.3.1. Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά.....	28
4.3.2. Χρήσεις γης	28
4.3.3. Βασικοί τουριστικοί προορισμοί	28
4.4. Οικονομικά Δεδομένα και στοιχεία της υπό μελέτη περιοχής.....	31
5. Δημοτική Ενότητα Σαμαρίνας.....	33
5.1. Ιστορικά στοιχεία.....	33
5.2. Σύνθεση του πληθυσμού.....	35
5.3. Κτιριολογική εξέλιξη	36
5.4. Πολεοδομικές Παρεμβάσεις	40
5.5. Διαχρονικές αναπτυξιακές προτεραιότητες	41
6. Όραμα και στρατηγικές Προτεραιότητες -Κινητροδότηση και Ευκαιρίες	43
6.1. Πρόταση δομικού σχεδιασμού στρατηγικής φύσεως για την ορεινή κοινότητα Σαμαρίνας.....	43
6.1.1. Πρόγραμμα LEADER	44

6.1.2.	Πρόγραμμα CLLD (COMMUNITY LED LOCAL DEVELOPMENT) – Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων.....	45
6.1.3.	Πρόγραμμα «ΠΙΝΔΟΣ»	45
6.1.4.	Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας – Ελλάδα 2.0.....	46
6.1.5.	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2020-2024 ...	47
6.1.6.	Νέο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2021-2027	47
6.2.	Στρατηγικές Προτεραιότητες.....	48
6.2.1.	Στρατηγική προτεραιότητα I: Ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος	48
6.2.2.	Στρατηγική Προτεραιότητα II: Ενίσχυση τοπικής επιχειρηματικότητας και οικονομίας	50
6.2.3.	Στρατηγική Προτεραιότητα III: Πολιτιστική κληρονομιά και Ιστορία.....	52
6.2.4.	Στρατηγική Προτεραιότητα IV: Υποδομές και Υπηρεσίες	53
	Συμπέρασμα.....	55

1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ορεινός Όγκος – Ορισμοί και Χαρακτηριστικά

1.1. Εισαγωγή

Η σημαντικότητα του ορεινού όγκου είναι αναγνωρισμένη σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εισαγωγή του ειδικού κεφαλαίου στο Πρόγραμμα της Τοπικής Agendas 21 όπου ηγέτες απ' όλο τον κόσμο συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών του Rio De Janeiro το 1991 για να λάβουν σχετικές αποφάσεις και να αναλάβουν πρωτοβουλίες καθώς και ανακήρυξη 11 χρόνια μετά (2002) ως το «Παγκόσμιο Έτος για το Βουνό» το αναδεικνύουν καθοριστικά.

Συγκεκριμένα, στη Διάσκεψη τονίστηκε πώς διάφοροι παράγοντες κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικές φύσεως και υπόστασης έχουν άμεση αλληλεξάρτηση και συνεξέλιξη. Η επιτυχία δεν είναι μονοδιάστατος παράγοντας και απαιτείται κοινή δράση για να έχει υπόσταση με την πάροδο των χρόνων. Αυτό το συμπέρασμα είναι και σήμερα η πηγή της δράσης. (Εφημερίδα Καθημερινή, 1992)

Ζοφερές διαπιστώσεις στο Ρίο

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΜΕ ΚΑΤΑΛΟΓΙΣΜΟ ΕΥΘΥΝΩΝ ΣΕ ΟΛΟΥΣ

Μία από τις πιο σημαντικές μέρες σε παγκόσμιο επίπεδο έγινε στο Ρίο για το Πρώτο Παγκόσμιο Διακυβερνητικό Συνέδριο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, όπου έλαβε χώρα η έναρξη της ιστορικής 192 ημερών διακυβερνητικής διάσκεψης στην πόλη του Ρίο ντε Ζανέιρο, με 11300 εκπαιδευμένους εμπειρογόμενους και 12000 παρατηρητές φυσικών και κοινωνικών επιστημών και Ηνωμένων Εθνών. Μιλιάρες τουαλέτες και χιλιάδες άνθρωποι από όλο τον κόσμο συγκεντρώθηκαν στο Ρίο για να λάβουν μέρος στην έναρξη της διακυβερνητικής διάσκεψης για το περιβάλλον και την ανάπτυξη.

Ο Παγκόσμιος Διακυβερνητικός Συνέδριος είναι ο πρώτος παγκόσμιος συνέδριος που πραγματοποιείται σε επίπεδο κορυφής, όπου οι ηγέτες των κρατών και των κυβερνήσεων συζητούν για το περιβάλλον και την ανάπτυξη. Η διάσκεψη είναι η πρώτη παγκόσμια διακυβερνητική διάσκεψη που πραγματοποιείται σε επίπεδο κορυφής, όπου οι ηγέτες των κρατών και των κυβερνήσεων συζητούν για το περιβάλλον και την ανάπτυξη.

«Επί του παρόντος, οι ηγέτες των κρατών και των κυβερνήσεων συζητούν για το περιβάλλον και την ανάπτυξη. Η διάσκεψη είναι η πρώτη παγκόσμια διακυβερνητική διάσκεψη που πραγματοποιείται σε επίπεδο κορυφής, όπου οι ηγέτες των κρατών και των κυβερνήσεων συζητούν για το περιβάλλον και την ανάπτυξη.»

ΑΠΟΧΡΩΣΕΙΣ

Επιμέλεια ΠΥΡΑ ΜΑΛΙΝΟΥ

Θέμα προσημοποίησης

Στο πλαίσιο της έναρξης της διακυβερνητικής διάσκεψης για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, η προσημοποίηση των χώρων είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες. Η προσημοποίηση των χώρων είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες. Η προσημοποίηση των χώρων είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες.

Σχέση ποιότητας

Η σχέση ποιότητας είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες. Η σχέση ποιότητας είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες. Η σχέση ποιότητας είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες.

Η σημασία της ποιότητας

Η σημασία της ποιότητας είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες. Η σημασία της ποιότητας είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες. Η σημασία της ποιότητας είναι από τις πιο σημαντικές δραστηριότητες.

Οι βιομηχάνοι κέρδισαν ήδη...

Εικόνα 1 Διακήρυξη Ρίο- Δημοσίευμα Εφημερίδα Καθημερινή, 1992

Περαιτέρω, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της Agenda 21, τα βουνά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον υδάτινο παράγοντα και στη βιοποικιλότητα. Ταυτόχρονα,

συνεισφέρουν και στην ανάπτυξη -κυρίως ως πρωτογενές πεδίο- βασικών πόρων όπως τα δασικά και βιολογικά προϊόντα. Ο ορεινός όγκος αποτελεί το σημαντικότερο κρίκο στην αλυσίδα του συνολικού οικοσυστήματος. Είναι ωστόσο κοινή διαπίστωση και πραγματικότητα ότι επέρχεται ταχύτατη μεταβολή της φυσιολογίας τους λόγω της επιταχυνόμενης διάβρωσης του εδάφους, την απώλεια των οικοτόπων και της γενετικής ποικιλομορφίας. Επίσης, φαίνεται να υφίσταται σημαντική ανομοιογένεια στο οικονομικό επίπεδο των ορεινών περιοχών με αυτές των οικιστικών κεντρών, γεγονός που καθιστά άμεση την ανάγκη ανάληψης σημαντικών πρωτοβουλιών για την ορθολογική, ρεαλιστική και ολιστική διαχείριση των πόρων και τη ολοκληρωτική συνοχή των πολιτών.

1.2. Ορισμοί

Οι ορεινές περιοχές, όπως αυτές χαρακτηρίστηκαν διαχρονικά με προεδρικά διατάγματα, απαρτίζουν ένα περιβαλλοντικά και ποσοτικά σημαντικό μέρος που απλώνεται σε ένα εξαιρετικά μεγάλο ποσοστό του εκτακτικού χώρου της χώρας (σχεδόν 50%). Αν και σε αυτό το χώρο βρίσκεται μικρότερο του 10% του μόνιμου πληθυσμού της χώρας, σίγουρα η παρουσία τους δεν περνά απαρατήρητη. Βάσει στοιχείων της τελευταίας απογραφής του 2021 και της ΕΛΣΤΑΤ, 7,2 % του συνολικού πληθυσμού της χώρας, διαμένει στον ορεινό όγκο γεγονός που προβληματίζει και εν τέλει ενέχει κινδύνους που έχουν να κάνουν με τη δημογραφική και οικονομική κατάρρευση των περιοχών αυτών. Οι περιοχές αυτές επιπλέον, παρουσιάζουν τη χαμηλότερη πληθυσμιακή πυκνότητα και τη μεγαλύτερη πυκνότητα οικισμών ανά 100 τετραγωνικά χιλιόμετρα μεταξύ του συνόλου των περιοχών της χώρας (ΕΣΥΕ 2001, 2011).

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία χαρακτηρίζει ως ορεινούς τους δήμους και τις κοινότητες που βρίσκονται άνω των 800 μέτρων ή η επιφάνεια του εδάφους τους έχει μεγάλη κλίση και είναι σχετικά μη ομαλή, ενώ χωρίζονται από βουνά, εγκρεμμούς, εδαφικές πτυχώσεις με μεγάλες υψομετρικές διαφορές και το μεγαλύτερο μέρος τους εντοπίζεται σε παρθένες δασώδεις εκτάσεις. Συμπεραίνεται ότι η ορεινότητα δεν χαρακτηρίζεται μόνο από τις υψομετρικές ιδιαιτερότητες αλλά και από άλλα μορφολογικά και τοπογραφικά στοιχεία όπως κατά πόσο εύκολη ή δύσκολη είναι η πρόσβαση και πόσο δύσκολες ή ευμετάβλητες είναι οι κλιματικές συνθήκες. Αυτό έχει

ως αποτέλεσμα η ορεινότητα να δημιουργεί εκ των πραγμάτων ζητήματα κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής φύσεως.

Η Κοινοτική Οδηγία 75/268 του Συμβουλίου της 28^{ης} Απριλίου 1975 περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε περιοχές μειονεκτικού χαρακτήρα όπως τροποποιήθηκε από την οδηγία 87/786 της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας και ειδικότερα με το άρθρο 2 παράγραφος 2, αναφέρει ότι «οι ορεινές περιοχές είναι μια ειδική κατηγορία αγροτικών περιοχών». Τα κριτήρια εξειδίκευσης, όπως αυτά απορρέουν από την εν λόγω Κοινοτική Οδηγία και από τις τροποποιήσεις της (81/645, 85/148, 96/66), προσδιορίζουν δύο είδη περιοχών:

α. Ορεινές ζώνες σύμφωνα με την έκθεση του άρθρου 3, παραγράφου 3 της Κοινοτικής Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ θεωρούνται οι περιοχές που συγκροτούνται από τοπικές μονάδες διοικητικού χαρακτήρα με αδυναμία χρήσης της γης με συνακόλουθη αύξηση του εργατικού κόστους που οφείλεται στις δυσχερείς κλιματικές συνθήκες λόγω του υψομέτρου (χιονοπτώσεις και χιονοστρώσεις για μεγάλα διαστήματα, θερμοκρασίες υπό του μηδενός για χρονικές περιόδους που ξεπερνούν την εβδομάδα κλπ) με απότοκο τον περιορισμό ή επιβράδυνση της περιόδου σποράς και βλάστησης και περιοχές σε πιο χαμηλό υψόμετρο με απότομες κλίσεις στο μεγαλύτερο τμήμα τους που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούνται ειδικά εξαρτήματα.

β. Ορεινές και μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με μείωση του πληθυσμού κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 4 της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ και έχουν τα κάτωθι χαρακτηριστικά: - έδαφος λιγιστής ή ανύπαρκτης παραγωγικότητας με λίγες ή ανύπαρκτες δυνατότητες κατάλληλες για εκτατική κτηνοτροφία - μικρή πυκνότητα ή τάση για δημογραφική μείωση η οποία σχετίζεται με τη γεωργική παραγωγικότητα/

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων ερμηνεύοντας την οδηγία 75/268/ΕΟΚ επέβαλε στον ορισμό και κάποια άλλα κριτήρια. Ειδικότερα στις ορεινές περιοχές συμπεριλαμβάνονται και δήμοι και διαμερίσματα που πληρούν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

α. η κτηματική τους έκταση βρίσκεται άνω των 800 μέτρων υψόμετρο, β. η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600-800 μέτρων με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 15% και γ. η κτηματική τους έκταση βρίσκεται κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%.

Έτσι, εάν ένας δήμος συγκεντρώνει κάποια από αυτές τις προϋποθέσεις μπορεί να χαρακτηριστεί ως ορεινή περιοχή.

1.3. Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας – Γενικά χαρακτηριστικά

Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδος αποτελούνται από βουνά μέσου ύψους με υψηλότερη κορυφή αυτή του Ολύμπου στα 2917 μέτρα και μετά του Σμόλικα, στην οροσειρά της Πίνδου, με 2637 μέτρα υψόμετρο. Κατά την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ, η χώρα μας διαθέτει 1478 ημιορεινές και 2145 ορεινές κοινότητες που καταλαμβάνουν περίπου 95 εκατομμύρια στρέμματα, δηλαδή 71% του συνόλου της έκτασης της χώρας. Το δυσπρόσιτο της πλειοψηφίας των περιοχών αυτών, οι δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες, η δύσκολη πρόσβαση σε αναγκαίες υπηρεσίες και αγαθά, η έλλειψη οικονομικού ενδιαφέροντος και η περιορισμένη παροχή κινήτρων οδήγησαν τους κατοίκους να προωθηθούν στα μεγάλα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα ολοένα και περισσότερα χωριά και οικισμοί να ερημώνουν εκ των πραγμάτων. Ενώ το 71% της έκτασης της χώρας καταλαμβάνεται από ορεινές περιοχές, μόλις το 1/10 του συνολικού πληθυσμού εγκαταβιών σε αυτές. Η εγκατάλειψη, η παραμέληση, η καταστροφή του πλούσιου οικιστικού και περιβαλλοντικού πλούτου, η απομόνωση και η ερήμωση είναι κάποια από τα αποτελέσματα που απορρέουν από αυτήν την κατάσταση. Η απουσία της κρατικής συνδρομής και βοήθειας είναι εμφανής και μπορεί να περιοριστεί μόνο σε ορισμένες πρωτοβουλίες μονοδιάστατης και αποσπασματικής οικονομικής στήριξης. Καθώς όμως πλέον οι συνθήκες ευνοούν την ανάταξη του ορεινού χώρου φαίνεται να δημιουργείται ένα άλλο κλίμα, με αργά βήματα, ως προς την αξιοποίηση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών με δεδομένη πια την αντίληψη ότι ο ορεινός όγκος μπορεί να συνεισφέρει αποτελεσματικά και δραστικά στο οικονομικό μοντέλο της χώρας μέσω ισόρροπης ανάπτυξης και παροχής κινήτρων.

1.4. Προβλήματα των ορεινών περιοχών

Εάν ωστόσο κάποιος θα ήθελε να αριθμήσει τα ζητήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωπες οι ορεινές περιοχές θα μπορούσε να τοποθετήσει στην κορυφή της αρίθμησης την γήρανση του πληθυσμού. Η με αργούς ρυθμούς ανανέωση της γήρανσης ως ευρύτερο ζήτημα του δημογραφικού προβλήματος δημιουργεί σημαντικό θέμα στην ηλικιακή ανανέωση και τη βιωσιμότητα των ορεινών οικισμών. Η μεταστροφή της πληθυσμιακής αποδυνάμωσης εμφανίζεται σε περιοχές που φαίνεται

τα τελευταία έτη να προκαλούν αναπτυξιακές δραστηριότητες σε διάφορους οικονομικούς τομείς όπως ο τουρισμός, η βιολογική κτηνοτροφία, η γεωργία, η ανάπτυξη τοπικών συνεταιρισμών. Μάλιστα σε οικισμούς που η αναπτυξιακή δραστηριότητα έχει μια αργή αλλά υπαρκτή άνοδο υπάρχει επιστροφή νέων ανθρώπων που επενδύουν σημαντικά στους οικισμούς. Η κοινή απαίτηση που πρέπει να προβληματίσει και να δραστηριοποιήσει την πολιτεία είναι η ελάχιστη ή περιορισμένη δυνατότητα επενδυτικών ευκαιριών και ευκαιριών εργασίας για τον ενεργό πληθυσμό. Μια πρόταση που θα μπορούσε να έχει αξία είναι να δοθούν κίνητρα και ευκαιρίες στον πληθυσμό να απασχοληθεί ενεργά με τον ορεινό όγκο, καθώς οι αναπτυξιακές δυνατότητες είναι πολλές αλλά οι ευκαιρίες περιορισμένες.

2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Εθνικές Πολιτικές για τον Ορεινό Όγκο

2.1. Ο Νόμος 2742/1999: η αρχή τη χωροταξίας

Ο εθνικός ορεινός όγκος αντιμετωπίζει στις μέρες μας σειρά σοβαρών διαρθρωτικών προβλημάτων. Έχει επισημανθεί από διάφορους μελετητές πως οι ορεινές περιοχές της χώρας μας αποτελούν ένα «παραμελημένο πεδίο ενδιαφέροντος» (Ρόκος 2004) εφόσον ελλείπουν καθοριστικές και σημαντικές πολιτικές καθώς και πολιτικές χρηματοδότησης. Σύμφωνα με τον Παπαδημάτου (2001) «οι εθνικές πολιτικές ανάπτυξης για τον ορεινό όγκο της χώρας εστιάστηκαν σε μοντέλα έντασης και εποχιακής συσσώρευσης χειμερινού τουρισμού όπως για παράδειγμα η δημιουργία χιονοδρομικών κέντρων».

Περαιτέρω όμως η εθνική πολιτική για τους ορεινούς οικισμούς δεν είναι μια παλαιά αλλά σχετικά πρόσφατη πολιτική. Οι κατευθυντήριες αρχές του χωροταξικού σχεδιασμού εντοπίζονται στο νόμο 2742/1999. Σκοπός του νόμου αυτού, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, ήταν «η θέσπιση θεμελιωδών αρχών και η θεσμοθέτηση σύγχρονων οργάνων, διαδικασιών και μέσων άσκησης χωροταξικού σχεδιασμού που προωθούν την αειφόρο και ισόρροπη ανάπτυξη, κατοχυρώνουν την παραγωγική και κοινωνική συνοχή, διασφαλίζουν την προστασία του περιβάλλοντος στο σύνολο του εθνικού χώρου και στις επί μέρους ενότητες του και ενισχύουν τη θέση της χώρας στο διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο». Υιοθετήθηκε λοιπόν το μοντέλο του ολιστικού σχεδιασμού σε επίπεδο χώρας και του μερικού σχεδιασμού σε επίπεδο περιφερειών, αλλά και ειδικών χωρικών ενοτήτων, όπως επί παραδείγματι ο παράκτιος και ο ορεινός χώρος. Έτσι η γεωγραφική, διοικητική και θεματική διαμοίραση της ελληνικής επικράτειας δημιούργησε αυτόματα ζώνες υποστήριξης.

Ο νόμος αυτός έκανε ιδιαίτερες αναφορές στις προβληματικές περιοχές του εθνικού μας χώρου με συμπερίληψη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Στο άρθρο 2 του ίδιου νόμου τονίστηκε ότι στόχος είναι η διασφάλιση του περιβάλλοντος, η προάσπιση της οικολογικής μάζας και η ανάδειξη των συγκριτικών ωφελειών της χώρας καθώς και η εν γένει στήριξη της ευρύτερης οικονομικής συνοχής στις περιοχές έντονης

αναπτυξιακής υστέρησης και στις περιοχές αυτές με μειονεκτικά χαρακτηριστικά όπως η γεωγραφική τους θέση.

Για να εκπληρωθεί ο στόχος αυτός, ο νόμος έθετε ορισμένες de facto προϋποθέσεις όπως η ποιοτική αναβάθμιση και η ενίσχυση, βελτίωση και ενδυνάμωση των υποδομών που παρουσιάζουν σημαντικά προβλήματα αλλά και η διατήρηση και προβολή της οικιστικής και παραγωγικής ποικιλομορφίας. Περαιτέρω, προβλεπόταν η ενίσχυση του προβληματικού δημογραφικού και πληθυσμιακού ισοζυγίου και η βελτίωση πρόσβασης σε βασικές υποδομές καθώς και η βιώσιμη διαχείριση των δασών και του οικοσυστήματος.

Για την επίτευξη δε και την συνεπικουρία αποτελεσματικότητας του στόχου αυτού, προτάθηκαν οι Περιοχές Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων. Στο άρθρο 10 του νόμου αναφέρονταν οι περιοχές που θα μπορούσαν να ενταχθούν στον εν λόγω πρόγραμμα και ειδικότερα ήταν αυτές που παρουσίαζαν ιδιαίτερα ή κρίσιμα ζητήματα χωρικής ανάπτυξης. Η ένταξη του θα γινόταν μέσω ειδικής χωροταξικής και γεωγραφικής μελέτης, βάσει της οποίας θα αναλυόταν οι ειδικές περιστάσεις και η σημαντικότητα της υποψήφιας προς ένταξη περιοχής ενώ προτεινόταν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά οικονομικής και διαχειριστικής φύσεως, τα προγράμματα δράσης καθώς και στοιχεία ανάπτυξης, ενίσχυσης και αναβάθμιση της.

2.2. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

Η Επιτροπή Συντονισμού της Κυβερνητικής Πολιτικής στον τομέα του χωροταξικού σχεδιασμού και της αειφόρου ανάπτυξης στις 12 Ιουνίου 2008 αποφάσισε και έθεσε στη Βουλή προς ψήφιση το γενικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης, το οποίο τελικώς έλαβε ΦΕΚ 128^Α/03.07.2008. Αυτό το πλαίσιο λειτουργεί συμπληρωματικά και συναφώς με τον νόμο ενώ στοχεύει στον προσδιορισμό των απαραίτητων στρατηγικών πολιτικών για την ισόρροπη και ολιστική χωρική ανάπτυξη με γνώμονα τα επόμενα 15 χρόνια μετά την κατάρτιση των σχεδίων. Ειρήσθω εν παρόδω, το 2024 είναι προγραμματισμένη η εκ νέου σύσταση της επιτροπής για δρομολόγηση των νέων διαδικασιών και ανασύστασης και μετεξέλιξης του γενικού πλαισίου.

Στο γενικό πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού γίνεται για πρώτη φορά συγκεκριμένη αναφορά στη βιωσιμότητα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με την αναφορά ότι «επιδιώκεται η επιτάχυνση του μετασχηματισμού του αστικού συστήματος της χώρας σε περισσότερο ισόρροπο και πολυκεντρικό και η ενθάρρυνση της ενδογενούς ανάπτυξης ιδιαίτερα των μειονεκτικών περιοχών του ορεινού και του νησιωτικού χώρου» (άρθρο 2) ενώ περαιτέρω στα επόμενα άρθρα γίνεται μια συνθετική αναφορά των στρατηγικών επιλογών οργάνωσης του εθνικού χώρου. Αυτή περιλαμβάνει την υιοθέτηση ενός προτύπου βιώσιμης και αειφόρου χωρικής ανάπτυξης.

Όσον αφορά τις ορεινές περιοχές αναμένεται η ανασύσταση των δραστηριοτήτων παραγωγικού χαρακτήρα, η πληθυσμιακή ανασύσταση, η υιοθέτηση πολιτικών ανάσχεσης του δημογραφικού ζητήματος, η παροχή κινήτρων στις νέες οικογένειες, η οικονομική στήριξη για επιστροφή των νέων στους ορεινούς οικισμούς, η ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ υπαίθρου και πόλης. Παράλληλα, προβλέπεται η προάσπιση και ανάδειξη των τοπίων, των ιδιαίτερων περιβαλλοντικών παραγόντων καθώς και η προάσπιση και προβολή των πολιτιστικών πόρων.

Τέλος, στο άρθρο 10 γίνεται επίσης αναφορά για τον ορεινό όγκο και συγκεκριμένα για την προστασία και ανάδειξη του εθνικού φυσικού και πολιτιστικού πλούτου και της ποικιλομορφίας της υπαίθρου καθώς και της βιώσιμης διαχείρισης των φυσικών πόρων. Τα δάση βρίσκονται σε στενή σχέση με τις ορεινές περιοχές αφού κατά κύριο λόγο αυτές βρίσκονται σε δασώδη εδάφη. Για την προστασία των δασικών εκτάσεων προωθείται η κατάρτιση δασολογίου, η εκπόνηση ειδικών μελετών για την προστασία των δασών καθώς και πολιτικές αναδάσωσης με συνακόλουθη αύξηση της παραγωγικότητας.

2.3. Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

Εικόνα 2 ΦΕΚ- Απόφαση Έγκρισης Π.Π.Χ.Σ. Δυτικής Μακεδονίας - Πηγή: Εφημερίδα της Κυβέρνησης

Το σχέδιο περιφερειακής και χωροταξικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας εκπονήθηκε βάσει των διατάξεων του νόμου 2742/1999 ενώ έλαβε ΦΕΚ στις 9 Οκτωβρίου 2003 (ΦΕΚ Α1472). Η Περιφέρεια αυτή έλαβε τη διοικητική της υπόσταση με το νόμο 3852/2010 , γνωστός και ως νόμος «Καλλικράτης». Αποτελείται από τις Περιφερειακές Ενότητες Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης και Φλώρινας.

Εικόνα 3Χάρτης Περιοχών Δυτικής Μακεδονίας Πηγή: Ιστοσελίδα Δήμου Γρεβενών

Στο νομοθετικό αυτό κείμενο γίνεται μια σαφής αναφορά και τοποθέτηση στον εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο αλλά κυρίως προβαίνει σε σταθμιστική σύγκριση του ρόλου της με τα συστατικά και στοιχεία των υπόλοιπων διοικητικών περιφερειών της Ελλάδας. Επίσης, προβαίνει σε διαπιστώσεις σχετικά με τις λειτουργίες διαπεριφερειακού χαρακτήρα που υφίστανται, μπορεί να αξιοποιήσει ή να εξελίξει. Πρέπει να σημειωθεί πως η εν λόγω περιφέρεια είναι η μόνη περιφέρεια που δεν πλησιάζει ή βρέχεται από θαλάσσια ύδατα . Συνεπώς μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι μια ορεινή περιφέρεια καθώς «γεωγραφικά χαρακτηρίζεται από δυισμό ορεινών περιοχών και περικλειστων ομαλών εκτάσεων» (στοιχεία από την ιστοσελίδα της περιφέρειας).

Στα άρθρα του πλαισίου αυτού παρατίθενται δεδομένα και ένα πρότυπο χωρικής ανάπτυξης με κύριους στόχους τη βιώσιμη ανάπτυξη, την ανάδειξη και αξιοποίηση των

πόρων με τη συνακόλουθη συνετή χρήση τους. Είναι εμφανές λόγω της γεωμορφολογικής κατάστασης της περιφέρειας ότι το μεγαλύτερο μέρος της καλύπτεται από δασικές εκτάσεις, βιότοπους, προστατευμένους εθνικούς δρυμούς, σπάνια παρθένα οικοσυστήματα με ελάχιστη ανθρωπογενή παρέμβαση με διαφυλαγμένη την αισθητική τους κατάσταση και χαρακτηριστικά. Περαιτέρω, εξειδικεύονται οι δράσεις που αφορούν την ανάδειξη και προστασία των ορεινών περιοχών όπως η προώθηση του ορεινού τουρισμού, η ανάδειξη των πολιτιστικών μνημείων, η χάραξη ιστορικών μονοπατιών, η προώθηση δράσεων κοινωνικού και οικολογικού χαρακτήρα, η βιώσιμη ανάπτυξη μέσω ιδίων πόρων, η προώθηση και παροχή κινήτρων νεανικής επιχειρηματικότητας, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, η αξιοποίηση της αγροτικής και κτηνοτροφικής παραγωγής μέσω δημιουργίας και ανάπτυξης δράσεων ενίσχυσης του πρωτογενούς τομέα κλπ.

Τον Νοέμβριο του 2021 εγκρίθηκε, κατόπιν πολύμηνων διαβουλεύσεων, το νέο Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης της περιοχής με την υπ' αριθμ. 127740/24-11-2021 Υπουργική Απόφαση, το οποίο και δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Β558/1-12-2021. Το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης δύναται να προβεί σε αύξηση του προϋπολογισμού προς κάλυψη και έτερων αναπτυξιακών προγραμμάτων άμεσα διαχειρίσιμων από νέα δομή που θα δημιουργήσει η περιφέρεια. Το Περιφερειακό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Δυτικής Μακεδονίας 2021-2025 διαθέτει σημαντικό προϋπολογισμό ύψους 105 εκ € με πρόβλεψη εξόφλησης των ήδη περατωμένων ή υπό περάτωση παρελθόντων τεχνικών έργων.

Διακρίνεται σε 5 κεντρικές γραμμές-άξονες που καθένας από αυτούς στοχεύουν συνεκτικά στην ευθυγράμμιση και την απόλυτη συνεργασία με το νέο Περιφερειακό Πρόγραμμα 2021-2027, με το τετραετές Επιχειρησιακό Σχέδιο της Περιφέρειας 2020-2023, με τον Στρατηγικό Σχεδιασμό για τη Δίκαιη Μετάβαση και το Ταμείο Ανάκαμψης.

Έτσι εμφανίζονται για πρώτη φορά πράξεις και έργα (εκτός αυτών που καλούνται ως υποχρεωτικές ετησίως επαναλαμβανόμενες δράσεις) που συνδέονται με την έξυπνη και πράσινη ανάπτυξη, τις υποδομές της περιφέρειας, την κοινωνική ανάπτυξη και την εξωστρέφεια που επιδιώκει emphaticά πλέον στο σύνολο της η περιφέρεια.

3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ευρωπαϊκές πολιτικές ανάπτυξης ορεινού όγκου- Ανάλυση υφιστάμενης κατάστασης της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

3.1. Προκλήσεις αναπτυξιακών προγραμμάτων

Μια από τις βασικότερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει κάθε αναπτυξιακό πρόγραμμα πέραν των άλλων είναι η προώθηση δράσεων ανάπτυξης της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και της συνοχής που μαζί με την προστασία του περιβάλλοντος συνιστούν την αειφόρο ανάπτυξη. Από όλα αυτά προκύπτει ότι αποτελεί μια εξαιρετικά σύνθετη διαδικασία δεδομένου ότι υφίσταται ένα διαφορετικό και πολυεπίπεδο πλαίσιο στο οποίο εναπόκεινται οι ορεινές περιοχές.

Σύμφωνα με την έκθεση του 2022 του ΕΟΠ ενιαίο και χωρικό θεσμοθετημένο πλαίσιο στήριξης για τον ευρωπαϊκό ορεινό όγκο δεν υφίσταται. Οι από πάνω προς τα κάτω (top down) χαράξεις πολιτικής και οι από κάτω προς τα πάνω (bottom up) λειτουργούν ταυτόχρονα με αποτέλεσμα να υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων.

3.2. Πολιτικές και ρυθμίσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα

Σε παγκόσμια κλίμακα, στην «Ατζέντα 21» φαίνεται να υπάρχει η μόνη καταγεγραμμένη πολιτική για τις ορεινές περιοχές, ενώ μεμονωμένα πρωτόκολλα και διεθνείς συμβάσεις κάνουν γενικόλογες αναφορές στις μεταρρυθμίσεις που πρέπει να γίνουν με σκοπό την προστασία και ανάπτυξη των ορεινών όγκων, μέρος των οποίων υιοθετήθηκε και στη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την βιοποικιλότητα που υπεγράφη στο Ρίο στις 29 Δεκεμβρίου 1993. Έκτοτε αποσπασματικές πολιτικές και εισηγήσεις έχουν γίνει δεκτές αλλά χωρίς κάποιο σημαντικό αποτύπωμα ή αποτέλεσμα.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το προσχέδιο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τους ορεινούς οικισμούς κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, απορρίφθηκε τελικώς το 2000 ως «πλέον ασύμφορο και αδύνατο να καλύψει τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες των ορεινών περιοχών». Αυτή τη στιγμή, το μόνο επίσημο εγκεκριμένο κείμενο για την ολιστική αναπτυξιακή προσέγγιση του ορεινού όγκου είναι το Ψήφισμα 136 του CLRAE με τίτλο: «Νέο σχέδιο πολιτικής για τις ορεινές περιοχές της Ευρώπης: κάνοντας ορεινές περιοχές σύγχρονους αναπτυξιακούς πόρους».

Οι ορεινές περιοχές γεωγραφικά, γεωμορφολογικά και κυρίως λόγω της θέσης τους αποτελούν σημαντικό ποσοστό της έκτασης της Ευρώπης και περιλαμβάνουν αστικές και αγροτικές περιοχές. Για αυτό ακριβώς το λόγο οι πολιτικές των ευρωπαϊκών οργάνων έχουν κατά ένα μεγάλο ποσοστό στις περιοχές αυτές. Αυτό συνακόλουθα φαίνεται να εφαρμόζεται τόσο χωρικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και εθνικά σε πιο χαμηλή κλίμακα. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση εξάλλου ο κύριος κορμός για την ανάπτυξη πολιτικών που αφορούν τους ορεινούς όγκους, συναπαρτίζεται από μέτρα σχετικά με την αγροτική παραγωγή, για την περιφερειακή ανάπτυξη, για τη διασφάλιση και προάσπιση του φυσικού πλούτου. Η εφαρμογή τους όμως φαίνεται να μη διασφαλίζεται από τα αντίστοιχα μέτρα, με αποτέλεσμα να θεωρούνται περισσότερο ως εξαγγελίες παρά ως απτή νομική εφαρμογή. Οι βασικοί άξονες για την ανάπτυξη των ορεινών όγκων παρουσιάζονται συνήθως στα προγράμματα Κοινής Αγροτικής Πολιτικής ως ενιαία πολιτική, χωρίς εξειδίκευση και χωρίς περαιτέρω λήψη μέτρων για εφαρμογή αυτών.

Τα κράτη μέλη με τη σειρά τους, ανάλογα και με την πολιτική στοχοθεσία και προτεραιοποίηση, λαμβάνουν λιγότερα ή περισσότερα μέτρα, σχεδιάζουν πολιτικές και προτείνουν πρωτοβουλίες ανάλογα με τη σημασία που αποδίδουν στον ορεινό όγκο και τη σημασία που επιδεικνύουν στην ανάπτυξη και εφαρμογή των αντίστοιχων πολιτικών. Στη χώρα μας, η ελληνική κυβέρνηση πρότεινε την επεξεργασία σχεδίου για την ορεινή Ελλάδα, με σκοπό την πραγμάτωση «στρατηγικού σχεδίου ορεινότητας» σε ανώτατο κυβερνητικό επίπεδο που θα ελέγχει την πορεία εφαρμογής των αναπτυξιακών μεταρρυθμίσεων, τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι ορεινοί δήμοι, καθώς και τις περαιτέρω μελλοντικές δράσεις ισόρροπης ανάπτυξης των περιοχών αυτών. Μέχρι τη στιγμή συγγραφής της παρούσας, το σχέδιο αυτό φαίνεται να βρίσκεται σε στάδιο ωρίμανσης με τη συγκρότηση των σχετικών τομεακών επιτροπών.

4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Στρατηγικό σχέδιο για την υπό εξέταση περίπτωση: Τοπική Κοινότητα Σαμαρίνας Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

4.1. Γεωγραφική θέση της υπό μελέτη περιοχής

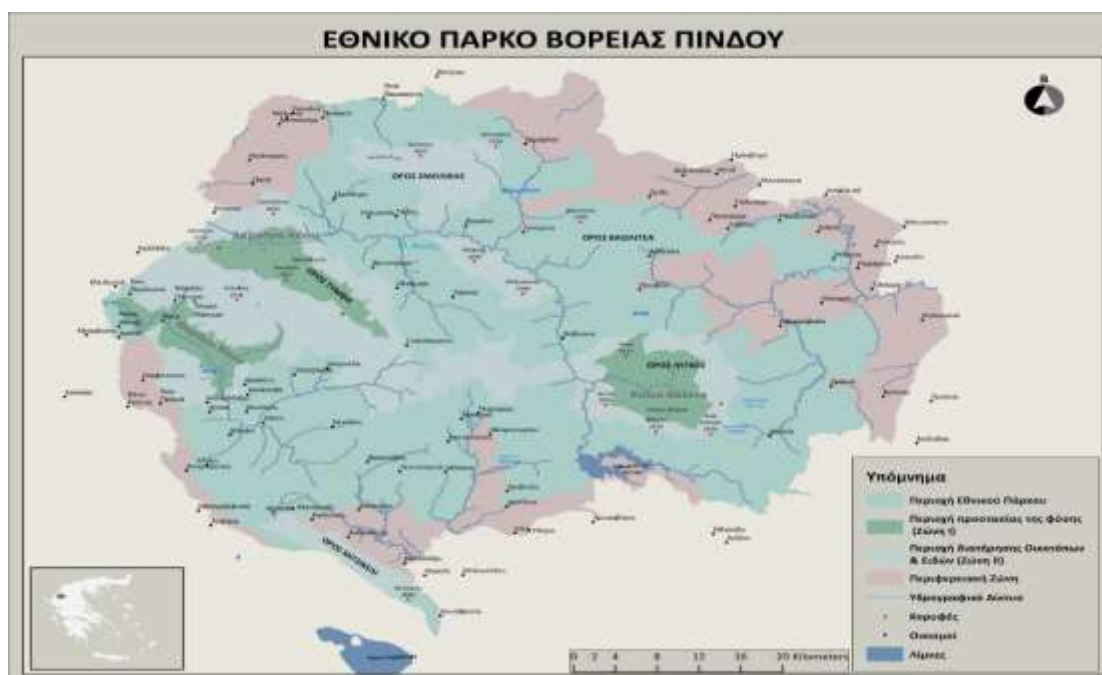
Εικόνα 4 Η θέση της Δυτικής Μακεδονίας στο χάρτη - Πηγή: Ιστοσελίδα Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας

Καταλαμβάνει αρκετά μεγάλη έκταση περίπου 9.400 τετραγωνικά χιλιόμετρα και ο πληθυσμός της ανέρχεται σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2021 και στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ σε 254.595 κατοίκους. Χαρακτηρίζεται ως «ενεργειακή καρδιά» καθώς το μεγαλύτερο μέρος της ηλεκτρικής ενέργειας όλης της χώρας παράγεται στα εδάφη της. Είναι περιφέρεια ορεινή και η μόνη που δεν βρέχεται από θάλασσα. Νοτιανατολικά της Περιφέρειας τα όρια της εντοπίζονται στη γραμμή του συγκροτήματος της Πίνδου. Τα βουνά Γράμμος από την πλευρά της Καστοριάς και των Ιωαννίνων, Σμόλικας από την πλευρά των Γρεβενών, και Τύμφη από την πλευρά των Ιωαννίνων στα δυτικά όρια της περιφέρειας σχηματίζουν την πρώτη σειρά βουνών που χωρίζουν γεωγραφικά την περιφέρεια από την Ήπειρο.

Ο Γράμμος έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Natura 2000 καθώς και στο δίκτυο των σημαντικών περιοχών για την πανίδα.. Συνορεύει με την Αλβανία ενώ ανατολικά με τις πλαγιές των Αρένων. Δύο από τα γνωστότερα χωριά της περιοχής του

Γράμμου είναι η Αετομηλίτσα (Ντένισκο) και η Γράμμουστα, από την οποία μπορεί κανείς να πλησιάσει σε μια από τις μεγαλύτερες λίμνες της Ελλάδας, στη λίμνη Γκίστοβα. Έχει υψόμετρο 2.520 μέτρα και είναι το τέταρτο υψομετρικά μεγαλύτερο βουνό της Ελλάδας.

Ο Σμόλικας εντοπίζεται βόρεια του νομού Ιωαννίνων και δυτικά του Νομού Γρεβενών. Καλύπτεται από τον Γράμμο στα βόρεια, την Τύμφη στα νότια και την Πίνδο στα νότια και ανατολικά. Αποτελεί κατά κύριο λόγο τμήμα της ευρύτερης οροσειράς της Πίνδου που καταλαμβάνει στο σύνολο της τη Δυτική Ελλάδα. Ο Σμόλικας διαθέτει πολλές σημαντικές και μεγάλες κορυφές με υψόμετρο πάνω από 1660 μέτρα. Ενδεικτικά: Μόσιος (2610μ), Κούτσουρο (2318μ), Καπετάν-Τσεκούρα (2253μ) είναι κάποιες από αυτές. Σημαντικότερα χωριά που βρίσκονται στις παρυφές του Σμόλικα είναι η Σαμαρίνα, η Σμίξη, το Περιβόλι κα. Έχει υψόμετρο 2.647 μέτρα και είναι το δεύτερο ψηλότερο βουνό της Ελλάδας. Σχεδόν ολόκληρο το βουνό είναι μια περιοχή με σημαντικό φυσικό περιβάλλον, από πλευράς τοπίου, χλωρίδας και πανίδας και για αυτό εντάσσεται στο δίκτυο προστατευόμενων περιοχών και αποτελεί τμήμα του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου.

Εικόνα 5 Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου Πηγή: Ιστοσελίδα Φορέα ΟΦΥΠΕΚΑ

Ο Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου εντάχθηκε στον Οργανισμό Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (Ο.ΦΥ.ΠΕ.Κ.Α.) με την υπ' αριθμ. ΥΠΕΝ/ΔΝΕΠ/116471/4301/6-12-2021 απόφαση (6191/Β/23-12-2021). Αποτελεί το

πιο μεγάλο χερσαίο Πάρκο της Ελλάδας, με έκταση 1.979.852 στρέμματα περιλαμβάνοντας στα σύνορα του ολόκληρη το Ζαγόρι, περιοχές της Κόνιτσας και του Μετσόβου, καθώς και το δυτικό τμήμα της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών. Η δημιουργία του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου με την ενοποίηση των περιοχών αυτών, έχει ως κύριο σκοπό τη διατήρηση, προστασία και ανάδειξη της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της περιοχής.

Η Τύμφη (αρχ. Τυμφαία) είναι βουνό που διοικητικά ανήκει στην επαρχία του Ιωαννίνων και του Ζαγορίου. Είναι βουνό πλησίον της περιοχής της Παροραίας από όπου πηγάζει ο ποταμός Άραχθος που εκχύνεται στο Ιόνιο Πέλαγος, κοντά στην Νικόπολη. Υψώνεται μεταξύ του ποταμού Αώου και του παραποτάμου του Βοϊδομάτη. Αποτελούσε και αποτελεί το καταφύγιο και θέρετρο των νομάδων κτηνοτρόφων της περιοχής. Οι νοτιοδυτικές πλαγιές της Τύμφης καταλήγουν στο φαράγγι του Βίκου. Έχει υψόμετρο 2497 μέτρα.

Η Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας όπως και ολόκληρη η βαλκανική χερσόνησος, βρισκόταν στο βυθό μιας μεγάλης προϊστορικής θάλασσας, που έχει τη συμβολική ονομασία «Τηθύς». Η σταδιακή μεταβολή σε ξηρό τόπο άρχισε πριν περίπου 30 εκατ. χρόνια στην αρχή της γεωλογικής περιόδου με την ονομασία «Μειόκαινο». Κατά τον 20^ο αιώνα η περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας στήριξε την ανάπτυξη και εξέλιξη των κατοίκων της στις εμπορικές δραστηριότητες και τη βιοτεχνία. Σήμερα η ανάπτυξη της βασίζεται στον χειμερινό τουρισμό ενώ η οικονομική της δραστηριότητα συμπυκνώνεται στην ηλεκτρική ενέργεια αφού παράγει το μεγαλύτερο ποσοστό για την Ελλάδα.

Περίληπτικά, καθώς δίδεται ιδιαίτερη μέριμνα και ενδιαφέρον στη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας και σε άλλες μορφές ενέργειας ανακοινώνεται σειρά σχεδίων αναπτυξιακής πολιτικής. Η σχεδόν υποχρεωτική πορεία μετάβασης προς μια κλιματικά ουδέτερη οικονομία προσδιορίζεται από το σχετικό ενωσιακό πλαίσιο, τους στόχους και τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και από την εθνική στρατηγική, όπως αυτή αποτυπώνεται στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα (ΕΣΕΚ).

Η Περιφέρεια αυτή ήταν για πολλά χρόνια η πιο άμεση πηγή ενεργειακού υλικού, η οποία και σηματοδότησε τη σύνδεση της οικονομίας με δραστηριότητες συμβατές με την λιγνιτική εξόρυξη και την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ο στρατηγικός

σχεδιασμός για την περιφέρεια καθορίζεται από την πρόκληση της μετάβασης στη μεταλιγνιτική περίοδο και την επιτακτική ανάγκη αντιμετώπισης της ανεργίας, η οποία παρότι έχει μειωθεί δραστικά από το 2019 παραμένει υψηλότερη από τον μέσο όρο της χώρας.

Η Δυτική Μακεδονία λοιπόν φαίνεται να εξελίσσεται με γοργούς και ταχείς ρυθμούς, σε βαθμό γρηγορότερο από κάθε άλλη περιφέρεια της χώρας μας. Μετά από πολλές δεκαετίες που ο λιγνίτης υπήρξε η μοναδική της ορυκτή πηγή κάνει ένα μεγάλο άλμα με οδηγό το Σχέδιο Δίκαιης Μετάβασης. Έναν σταθερό και ρεαλιστικό οδηγό που οδηγεί στον εκσυγχρονισμό και την ανανέωση του παραγωγικού μοντέλου ολόκληρης της περιοχής, στην ανάταξη της τοπικής οικονομίας και στην ευημερία των πολιτών.

Για την πλήρη και συνεκτική εφαρμογή του εν λόγω οδηγού έχουν ήδη εκταμιευθεί πόροι άνω του 1,5 δισ ευρώ. Κεφάλαια που θα χρηματοδοτήσουν δράσεις σε 4 τομείς: Ειδικά κίνητρα για την προσέλκυση επενδύσεων. Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Στροφή στην φτηνή και οικονομικά συμφέρουσα ενέργεια. Και χρήση της γης με πρωτοπόρες και εναλλακτικές μεθόδους που θα αυξήσουν την αξία των προϊόντων της.

4.2. Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών- Μια ιδιαίτερη περιφέρεια

Η Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών εντοπίζεται νότια της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Θεωρείται η νεότερη διοικητικά περιφέρεια στην Ελλάδα. Ιδρύθηκε με το υπ' αριθμ. 4398/30-10-1964 Νομοθετικό Διάταγμα “Περί Ιδρύσεως Νομών Πειραιώς και Γρεβενών και άλλων τινών διατάξεων”, με την απόσπαση της επαρχίας των Γρεβενών από το Νομό Κοζάνης, καθώς και του Δήμου Δεσκάτης και των Κοινοτήτων Δασοχωρίου και Παρασκευής από το Νομό Λάρισας.

Πρωτεύουσα και κέντρο δραστηριότητας της Περιφερειακής Ενότητας είναι τα Γρεβενά, όπου βρίσκονται ανατολικά της Πίνδου σε υψόμετρο 550 μέτρων. Είναι ο πιο μεγάλος σε έκταση δήμος της Ελλάδας καταλαμβάνοντας έκταση 2.290 τετραγωνικά χιλιόμετρα ενώ ο πληθυσμός του βάσει της τελευταίας απογραφής του 2021 που πραγματοποίησε η ελληνική στατιστική αρχή είναι 34.548 κάτοικοι.

15	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	34.548
1501	ΔΗΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	27.541
150101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΡΕΒΕΝΩΝ	16.257
150102	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΒΔΕΛΛΑΣ	288
150103	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ	1.320
150104	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΒΕΝΤΖΙΟΥ	2.357
150105	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΟΡΓΙΑΝΗΣ	1.225
150106	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΟΤΣΙΚΟΥ	170
150107	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ	2.276
150108	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΙΑΚΑ	2.121
150109	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΕΣΟΛΟΥΡΙΟΥ	106
150110	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΒΟΛΙΟΥ	275
150111	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΑΜΑΡΙΝΑΣ	478
150112	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΣΜΙΞΗΣ	482
150113	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΦΙΛΙΠΠΑΙΩΝ	186
1502	ΔΗΜΟΣ ΔΕΣΚΑΤΗΣ	7.007
150201	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΕΣΚΑΤΗΣ	5.219
150202	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΧΑΣΙΩΝ	1.788

Εικόνα 7 Πληθυσμός Ν. Γρεβενών, 2021 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Ο Νομός αποτελείται από οκτώ πρώην δήμους και επτά κοινότητες: Συγκεκριμένα, ο Δ. Γρεβενών, ο Δ. Βεντζίων, ο Δ. Γόργιανης, ο Δ. Ηρακλεωτών, ο Δ. Θεοδώρου Ζιάκα, ο Δ. Κοσμά του Αιτωλού, ο Δ. Χασίων και ο Δ. Δεσκάτης και οι Κοινότητες Αβδέλλας, Δοτσικού, Μεσολουρίου, Σαμαρίνας, Σμίξης, Περιβολίου και Φιλιππαίων.

Ο Ν. 3852/2010 (ΦΕΚ 87/07-07-2010) με τίτλο «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης-Πρόγραμμα Καλλικράτης» συνέστησε τις Περιφερειακές Ενότητες καταργώντας τις Νομαρχίες και προέβη σε συνένωση δήμων. Στην Νομαρχία Γρεβενών συστάθηκαν δύο δήμοι, αυτός των Γρεβενών και της Δεσκάτης. Ο Δήμος Γρεβενών συστάθηκε μετά από συνένωση των Δ. Γρεβενών, Βεντζίου, Αγίου Κοσμά, Θεοδώρου Ζιάκα, Ηρακλεωτών, Γόργιανης και των Κοινοτήτων Αβδέλλας, Δοτσικού, Μεσολουρίου, Σαμαρίνας, Σμίξης, Περιβολίου και Φιλιππαίων. Περαιτέρω, σύμφωνα με τὰ άρθρα 1 και 3 του προαναφερθέντος νόμου, ο Δήμος Γρεβενών με τη σημερινή του μορφή συγκροτείται από τις κάτωθι Δημοτικές Ενότητες: Δ.Ε. Γρεβενών, Δ.Ε. Βεντζίου, Δ.Ε. Γόργιανης, Δ.Ε. Ηρακλεωτών, Δ.Ε. Θεοδώρου Ζιάκα, Δ.Ε. Αγίου Κοσμά, Δ.Ε. Αβδέλλας, Δ.Ε. Δοτσικού, Δ.Ε. Μεσολουρίου, Δ.Ε. Περιβολίου, Δ.Ε. Σαμαρίνας, Δ.Ε. Σμίξης, Δ.Ε. Φιλιππαίων.

Ο Δ. Γρεβενών θεωρείται το πιο σημαντικό παραγωγικό και οικονομικό κέντρο της Περιφερειακής Ενότητας αφού εκεί βρίσκεται συγκεντρωμένο το 82% του συνολικού πληθυσμού του νομού και καταλαμβάνει συνακόλουθα το 82,2% της συνολικής της έκτασης. Η οικονομική κίνηση των πολιτών έχει εφαρμογή στο τομέα των υπηρεσιών. Χρήσιμο να λεχθεί πως εκτός από τη βαρύνουσα σημασία των Γρεβενών καθοριστική τόσο σε επίπεδο Δήμου όσο και σε επίπεδο νομού η διαπίστωση πως δεν υφίσταται

άλλος οικισμός με τέτοιο μέγεθος πληθυσμού που μπορεί να στηρίξει τη δημιουργία και τη συντήρηση των απαραίτητων γενικών συνθηκών κοινωνικής υποδομής.

Η πόλη των Γρεβενών παίζει το ρόλο του περιφερειακού και τοπικού κέντρου καλύπτοντας εξυπηρετήσεις και υποδομές και των δύο διοικητικών επιπέδων. Όλες οι υπόλοιπες δημοτικές ενότητες εξαρτώνται από την πόλη στο πιο μεγάλο μέρος των βασικών αναγκών. Η υπερσυγκέντρωση πληθυσμού που παρατηρείται στο κέντρο έρχεται σε αντίθεση με τη διασπορά που παρατηρείται στο υπόλοιπο μέρος. Το κέντρο της πόλης ρυμοτομικά έχει αναπτυχθεί με πολλαπλότητα αποσπασματικών πολεοδομικών ρυθμίσεων που δημιουργούν άναρχη δόμηση και προβληματικούς αστικούς θύλακες. Η έλλειψη σαφούς πολεοδομικού και ρυμοτομικού σχεδίου δημιουργεί άναρχες κατασκευές, συγκέντρωση των προβλημάτων στις τεχνικές υποδομές καθώς και πλήρη υποβάθμιση του αστικού περιβάλλοντος. Ενδεικτικό της κατάστασης είναι ότι αεροφωτογραφικά η αποτύπωση της πόλης, δεν δημιουργεί ευθείες ρυμοτομικές γραμμές.

Εικόνα 8 Αεροφωτογραφία Πόλης Γρεβενών - Πηγή: Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών

Δημογραφικά στοιχεία Δήμου Γρεβενών

Εξετάζοντας τον πληθυσμό του Δήμου Γρεβενών και της Περιφέρειας, ανά ηλικιακή ομάδα, είναι προφανές ότι τα ποσοστά του νεανικού πληθυσμού είναι χαμηλά και πως υπάρχει αυξημένος βαθμός γήρανσης, γεγονός που επαληθεύεται και από την ανάλυση των «ηλικιακών δεικτών» που παρατίθενται στον πίνακα 1.

Ηλικιακές Ομάδες	Ποσοστό (%) επί του Συνόλου		
	Δήμος Γρεβενών	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	Χώρα
0-9 ετών	8%	9%	10%
10-19 ετών	10%	11%	10%
20-29 ετών	10%	11%	12%
30-39 ετών	13%	13%	15%
40-49 ετών	13%	15%	15%
50-59 ετών	13%	13%	13%
60-69 ετών	11%	10%	10%
70+ ετών	23%	17%	15%

Πίνακας 1 Ηλικιακών Δεικτών – Ιδία Επεξεργασία – Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών κατά το παρελθόν έχει εμφανίσει την πιο έντονη μεταναστευτική ροή σε όλη την Ελλάδα σε ποσοστό που ξεπερνάει το 21%. Διαχρονικά, ένα από τα πιο σημαίνοντα ζητήματα που έρχεται αντιμέτωπος ο νομός είναι η εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση που δυστυχώς ακόμα και σήμερα δεν μπορεί να ανασχεθεί. Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύει το Δημοτολόγιο, Ληξιαρχείο και Διεύθυνση Αστικής Κατάστασης του Δήμου Γρεβενών, μεσοσταθμικά από το 2012 έως το 2023 η εξωτερική μετανάστευση κινείται γύρω στο 20 με 22 % με συνεχώς αυξανόμενες ποσοστιαίες μονάδες ανά έτος. Σκόπιμο να επισημανθεί ότι κατά τα έτη 2009, 2010, 2011 έτη κατά τα οποία φάνηκαν οι πρώτες ρυτίδες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα ο μέσος όρος κινήθηκε στο 34,8%. Η περιορισμένη δραστηριότητα, οι λιγοστές θέσεις εργασίας, η αποκέντρωση και η έλλειψη ενδιαφέροντος οδήγησαν κυρίως τους νέους ανθρώπους να αναζητήσουν καλύτερες, περισσότερες και πιο ποιοτικές ευκαιρίες εκτός του νομού.

Η κύρια αιτία της εσωτερικής μετανάστευσης, όπως προαναφέρθηκε, ήταν η αναζήτηση εργασίας και η εξεύρεση εργασιακού περιβάλλοντος στις όμορες και μη βιομηχανοποιημένες πόλεις. Η μετανάστευση προς τα έξω οδήγησε την πλειοψηφία σε χώρες της δυτικής Ευρώπης. Ο πληθυσμός της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών μάλλον πρέπει να θεωρείται αρκετά γηρασμένος. Ο δείκτης γήρανσης του συνόλου της επικράτειας σε ηλικίες άνω των 65 ετών είναι 171,8 (ΕΛΣΤΑΤ, 2021) ενώ στην περιφερειακή ενότητα Γρεβενών είναι 194,5.

4.3. Φυσικοί και Περιβαλλοντικοί Πόροι της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών

4.3.1. Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά

Η Π.Ε. Γρεβενών όπως προαναφέρθηκε έχει έκταση 2290 τετραγωνικά χιλιόμετρα το ανάγλυφο της είναι ιδιαίτερο με μεγάλες και σημαντικές υψομετρικές διαφορές από χαμηλά υψόμετρα (ποταμός Αλιάκμονας στα 400 μέτρα) σε πολύ υψηλά (όρος Σμόλικας στα 2637 μέτρα). Το 72% περίπου της περιφέρειας εντοπίζεται σε υψόμετρο 600-1000 μέτρα, ενώ οι βασικές ορεινές περιοχές ανήκουν στις πιο υψηλές ζώνες υψομέτρου.

Το κλίμα της είναι αλπικό με ετήσια βροχόπτωση 1000 περίπου χιλιοστά. Στο ημιορεινό της τμήμα το κλίμα είναι σχεδόν μεσογειακό με μεγάλη ανομοιότητα ως προς τις βροχοπτώσεις και αρκετή μεγάλη περίοδο ξηρασίας και ανομβρίας από Μάρτιο έως Σεπτέμβριο. Η πόλη και τα χαμηλότερα υψομετρικά θυλάκια έχουν ηπειρωτικό κλίμα με χαμηλές το χειμώνα θερμοκρασίες, ζεστά καλοκαίρια και αρκετές βροχοπτώσεις. Γενικότερα η Περιφερειακή Ενότητα χαρακτηρίζεται από τις χαμηλές θερμοκρασίες το χειμώνα, βασικές θερμοκρασίες το καλοκαίρι και αρκετές βροχές καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς.

4.3.2. Χρήσεις γης

Παρά τον ημιορεινό χαρακτήρα της περιοχής, οι κάτοικοι απασχολούνται με την καλλιέργεια γης καθώς ευνοεί η υδροληψία μέσω του ποταμού Αλιάκμονα και άλλων παραποτάμιων οδών. Πλειοψηφία της καλλιέργειας έχουν τα σιτηρά χειμερινής σοδιάς και οι αροτραίες καλλιέργειες (97%), ενώ προς την περιοχή της Δεσκάτης εμφανίζεται καλλιέργεια, φύτευση και εκμετάλλευση μεσογειακών φυτών.

4.3.3. Βασικοί τουριστικοί προορισμοί

Αν η Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών μπορούσε να αναφέρει κάτι ως μεγαλύτερο πλεονέκτημα έναντι άλλων αυτό ο πλούσιος ορεινός όγκος που αξιοποιείται τουριστικά, φέρνοντας αρκετά έσοδα και κίνηση στην περιοχή. Εξάλλου, το φυσικό

περιβάλλον είναι ιδιαίτερο και υψηλού ποιοτικού χαρακτήρα που διασφαλίζει μια εξαιρετικά καλή και ποιοτική ζωή , ενώ μπορεί να θεωρηθεί και σημαντικός προάγγελος για περαιτέρω ανάπτυξη καινούργιου τύπου δραστηριοτήτων.

Η ανάδειξη, ανάπτυξη και διασφάλιση των ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων της περιοχής, όπως επί παραδείγματι τα ιστορικά γεφύρια σπάνιας αρχιτεκτονικής κατασκευής, οι ναοί και τα μοναστήρια, τα απολιθώματα προϊστορικών ζώων, τα μουσεία παραδοσιακού τύπου, τα έργα λαϊκής τέχνης, οι αμέτρητες πολιτιστικές εκδηλώσεις που αναδεικνύουν την ιστορία και τον πολιτισμό και οι ιδιαίτερες παραδόσεις επικουρούν συμπληρωματικά προς αυτόν τον στόχο.

Οι κύριοι όμως τουριστικοί πόροι δεν είναι άλλοι παρά το ανεξάντλητο φυσικό περιβάλλον, το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει γίνει πόλος έλξης καθώς στα βουνά της περιοχής έχει αναπτυχθεί εύρος δραστηριοτήτων όπως ορειβασία, χιονοδρομία, ορεινή διαβίωση, σπορ των νερών, mountain bike, πεζοπορία, τοξοβολία, εκτός δρόμου οδήγηση και παρατήρηση της φύσης στον Εθνικό Δρυμό Πίνδο. Μάλιστα, στον Εθνικό Δρυμό υπάρχουν σπάνια είδη πουλιών, αρπακτικά, αρκούδες, λύκοι, χοίροι ελευθέρως βοσκής.

Σημαντικό μέρος της τουριστικής ανάπτυξης λαμβάνει κάθε χρόνο και σε μεγαλύτερο βαθμό ο θρησκευτικός τουρισμός. Ο επισκέπτης του νομού έχει τη δυνατότητα να επισκεφθεί πέντε εξαιρετικής ομορφιάς μοναστήρια και πληθώρα βυζαντινών μνημείων όπως εκκλησίες σε κάθε μικρό και μεγάλο χωριό, καθώς και πλήθος παραδοσιακών διατηρητέων οικημάτων σπάνιου και όμορφου αρχιτεκτονικού χαρακτήρα.

Τα πιο δημοφιλή σημεία της περιοχής και αυτά που δέχονται οργανωμένα και μεμονωμένα την πλειοψηφία των επισκεπτών είναι:

α. Η οροσειρά της Πίνδου: Πρόκειται για τον πλέον αυθεντικό φυσικό βιότοπο με πλούσια πανίδα και χλωρίδα. Όλη η περιοχή αποτελεί εθνικό δρυμό και είναι προστατευόμενη. Ο Εθνικός Δρυμός ιδρύθηκε το 2006 με την ΚΥΑ 23068/ΦΕΚ 638Δ' (14/6/2005) και χωρίζεται σε τρεις ζώνες : α. την ζώνη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, β. την ζώνη διατήρησης οικοτόπων και ειδών που χωρίζονται σε τέσσερις επιμέρους ζώνες και γ. τις περιφερειακές ζώνες που έχουν ως απότοκο τον έλεγχο της χρήσης της γης, των λοιπών δραστηριοτήτων και των έργων που ενδέχεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Πάρκου, όπως

επίσης και τη διατήρηση και αποκατάσταση περιοχών σημαντικών για την προστασία της αρκούδας.

β. Βάλια Κάλντα (Ζεστή Κοιλιάδα): Βρίσκεται σε ιδιαίτερα δυσπρόσιτη περιοχή και καταλαμβάνει έκταση 68.990 στρέμματα εκ των οποίων τα 34.990 στρέμματα ανήκουν στον στενό πυρήνα και τα υπόλοιπα στη ζώνη προστασίας. Ανακηρύχθηκε προστατευόμενη περιοχή το 1966 . Αποτελεί τμήμα της περιοχής της Βόρειας Πίνδου και ανήκει στην Α Ζώνη προστασίας της φύσης, που σημαίνει ότι απαγορεύεται κάθε είδους παρέμβασης, κατασκευής υποδομών και αλλοίωσης της φύσης. Η απόλυτη προστασία και ο κατάλογος απαγορεύσεων καθιστούν την περιοχή παρθένα διατηρώντας όλα τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος. Η μόνη παρέμβαση που επιτρέπεται είναι η συντήρηση και η αποκατάσταση των μονοπατιών που έχουν υπερνικηθεί και επικαλυφθεί από την ίδια την φύση, η κατασκευή παρατηρητηρίων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας καθώς και η εξαιρετικά ήπια επιστημονική παρέμβαση για θέματα έρευνας φυτικής παραγωγής. Η είσοδος των τουριστών στην Βάλια Κάλντα επιτρέπεται μεμονωμένα και σε μικρές ομάδες αλλά δεν επιτρέπεται η βιντεοσκόπηση και η μαγνητοσκόπηση. Στη Βάλια Κάλντα διέρχεται ένα σπάνιας ομορφιάς υδάτινος ρύαξ, το Αρκουδόρεμα, στα νερά του οποίου βρίσκονται βίδρες.

γ. Όρος Σμόλικας: Έχει ύψος 2.637 μέτρα. Το μονοπάτι για την κορυφή έχει καθ' όλο το μήκος του εξαιρετική θέα προς όλα τα βλαχοχώρια ενώ με καθαρή ατμόσφαιρα το μάτι του περιπατητή μπορεί να ταξιδέψει σε πανέμορφα τοπία, δασώδεις εκτάσεις, σπάνιας ομορφιάς βουνά και λοφίσκους. Λόγω της υψηλής υψομετρικής κατάστασης του βουνού, η ιδανική περίοδος επίσκεψης είναι από τέλος της άνοιξης έως τους πρώιμους μήνες του φθινοπώρου. Καλύπτεται από πλούσια βλάστηση ενώ λίγο πιο χαμηλά από την ψηλότερη βουνοκορφή του σχηματίζεται η Δρακολίμνη, αλπική λίμνη στην οποία εντοπίζονται αλπικοί τρίτωνες. Έχει ακανόνιστο σχήμα και αποτελεί τον βασικό πόλο έλξης του βουνού.

δ. Ποταμός Βενέτικος: Πηγάζει από δύο διαφορετικά σημεία στη Βάλια Κάλντα και στο Σμόλικα ενώ ενώνεται ανατολικά με τον ποταμό Αλιάκμονα, όπου τελικά χύνεται στον Θερμαϊκό Κόλπο. Η κύρια ροή του ποταμού βρίσκεται στον Νομό Γρεβενών δημιουργώντας ευαίσθητα οικοσυστήματα μεγάλης περιβαλλοντικής αξίας ανέγγιχτα από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Κατά μήκος του ποταμού, βρίσκονται ως διατηρητέα κτήρια παλαιοί μύλοι που χρησιμοποιούσαν τη δύναμη του νερού ως

ενέργεια για να δουλέψουν καθώς και άλλα πέτρινα γεφύρια που ένωναν εκατέρωθεν τις όχθες. Το Γεφύρι της Πορτίτσας, γεφύρι του Αζιζ-Αγα, του Σπανού, του Καλογήρου.

ε. Ποταμός Αλιάκμονας :Είναι ο ποταμός με το μεγαλύτερο μήκος (322 χλμ.) εντός της ελληνικής επικράτειας. Ο Αλιάκμονας δεν είχε σταθερή κοίτη με αποτέλεσμα συχνά να πλημμυρίζει και να δημιουργεί σημαντικά πλημμυρικά φαινόμενα στις παραποτάμιες περιοχές. Εκεί όπου ο Αλιάκμονας συναντάται με τη θάλασσα όπου εκχύνεται, έχει δημιουργηθεί ένα αρκετά μεγάλο Δέλτα που ξεπερνά τα 40.000 στρέμματα. Πηγάζει από τον ορεινό όγκο της Βόρειας Πίνδου, περνά από τη δυτική Μακεδονία και καταλήγει στο Θερμαϊκό κόλπο. Η λεκάνη απορροής καλύπτει κατά κύριο λόγο τις Περιφερειακές Ενότητες Κοζάνης, Καστοριάς, Γρεβενών και μέρη των Περιφερειακών Ενοτήτων Πέλλας, Ημαθίας και Φλώρινας. Η εκβολή του ποταμού αποτελεί σημαντικό υδροβιότοπο που προστατεύεται από τη συνθήκη Ράμσαρ για τους υγρότοπους παγκόσμιας σημασίας που άρχισε να ισχύει από την 21η Φεβρουαρίου 1971. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο ποταμός προτού εκβάλει στον Θερμαϊκό κόλπο ενώνεται με πολλά ρέματα και παραποτάμους και σχηματίζει αρκετές τεχνητές λίμνες που αποτελούν την βασική κινητήρια δύναμη των υδροηλεκτρικών υποσταθμών της περιοχής.

4.4. Οικονομικά Δεδομένα και στοιχεία της υπό μελέτη περιοχής

Ο πρωτογενής τομέας και δη η αγροτική παραγωγή ανέκαθεν αποτελούσε την κινητήρια δύναμη της τοπικής οικονομίας. Η τριτογενοποίηση της οικονομίας δεν άφησε ανεπηρέαστη την περιοχή με μια σαφή μεταστροφή προς τον τριτογενή τομέα και ειδικότερα προς τις υπηρεσίες και το λιανικό εμπόριο. Περιορισμένες επενδύσεις ακόμα και σήμερα στον δευτερογενή τομέα υφίστανται, με τις κατασκευές να αποτελούν για την περιοχή μικρό αλλά δυναμικό κλάδο με προοπτικές ανάπτυξης. Η συνετή χρήση των αναπτυξιακών πόρων του Δήμου Γρεβενών θα έχουν εμφανή αποτελέσματα το προσεχές διάστημα (δεκαετία) στους σημαντικούς κλάδους της αγροτικής παραγωγής και του τουρισμού.

Όπως ειπώθηκε, η κύρια δραστηριότητα εντοπίζεται στον πρωτογενή τομέα με κατά το μεγαλύτερο ποσοστό την αγροτική παραγωγή προηγείται έναντι άλλων καλλιεργειών. Οι περισσότεροι πολίτες απασχολούνται στη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή

και δραστηριότητα , με την περιοχή όμως να προσφέρει και άλλες αναπτυξιακές και επιχειρηματικές δυνατότητες κάνοντας χρήση του πλούσιου ορεινού της πεδίου. Η πόλη των Γρεβενών συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη οικονομική δραστηριότητα στο σύνολο του νομού με διάφορες βιοτεχνίες ξυλείας, εργοστάσια επεξεργασίας γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων και άλλες μικρότερες επιχειρήσεις ζωοτροφών και γεωργικών προϊόντων και υπο-προϊόντων. Τα τελευταία χρόνια επεκτείνονται και τα καταστήματα βιολογικών προϊόντων λόγω των πολλών πρώτων υλών που ανέγγιχτα φύονται στα βουνά.

Ο δευτερογενής τομέας είναι αυτός που απασχολεί λιγότερο την περιοχή και ο λιγότερα οικονομικά ενεργός. Ορισμένες μικρομεσαίες και μικρές επιχειρήσεις με εξαγωγική δραστηριότητα δεν φαίνεται να επηρεάζουν ενεργά την οικονομική δραστηριότητα.

Ο τριτογενής τομέας αφορά δραστηριότητες που παρέχουν εξυπηρέτηση, χωρίς να παράγεται κάποιο υλικό προϊόν. Παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση στην περιοχή με ένα μεγάλο όμως χάσμα εξαιτίας της έλλειψης εργατικού δυναμικού στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει και για τις υπηρεσίες τουρισμού, που κατά βάση στηρίζεται η οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. Τα έργα υποδομής που έχουν δημιουργηθεί στο σύνολο της Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών έγιναν με αρωγή από ευρωπαϊκά και εθνικά αναπτυξιακά προγράμματα όπως το πρόγραμμα LEADER, τας προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης, τα μεσογειακά, με πόρους μέσω ΕΣΠΑ κλπ. Κύρια αποστολή των προγραμμάτων αυτών ήταν η δημιουργία ξενοδοχειακών υποδομών, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό υποδομών εστίασης κλπ. καθώς και η ολιστική προώθηση του οριστικού προϊόντος. Ενώ όμως οι αιτήσεις υπαγωγής στα προγράμματα αυτά γίνανε δεκτές λόγω των ειδικών κινήτρων που δόθηκαν στην περιοχή λόγω της ιδιαίτερης θέσης και ανάπτυξης και δημιουργήθηκαν οι υποδομές, στη συνέχεια η πλειοψηφία αυτών δεν μπόρεσε να υπερκινήσει τα ανακύπτοντα εμπόδια με αποτέλεσμα να παύσουν μετά από λίγα χρόνια τη λειτουργία τους.

Εξάλλου, το ολοκληρωμένο τουριστικό πρότυπο δεν μπορούσε να αναπτυχθεί πλήρως καθώς η λειτουργία των υποδομών περιοριζόταν μόνο τα σαββατοκύριακα και κάποιες ημέρες του χρόνου δημιουργώντας εν τέλει αμφίβολης αποτελεσματικότητας αποτελέσματα.

5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Δημοτική Ενότητα Σαμαρίνας

Η δημοτική ενότητα Σαμαρίνας (τ. τοπική κοινότητα) βρίσκεται στο βόρειο και δυτικό τμήμα του νομού Γρεβενών. Συνορεύει δυτικά με το ν. Ιωαννίνων, βόρεια με το ν. Καστοριάς, βορειανατολικά με το ν. Κοζάνης, ανατολικά με τις κοινότητες Δοτσικού και Φιλιππίων και νοτιανατολικά με την κοινότητα Σμίξης. Εκτείνεται περίπου σε 91.000 στρέμματα και έδρα της είναι το ομώνυμο χωριό στο οποίο εντοπίζεται το σύνολο του πληθυσμού. Είναι αμφιθεατρικά χτισμένη σε υψόμετρο 1.650 μέτρων στις βορειανατολικές πλαγιές του Σμόλικα και είναι βάσει μετρήσεων από τις γεωγραφικές υπηρεσίες στρατού το υψηλότερο χωριό της Ελλάδας και των Βαλκανίων. Είναι χωριό ασύγκριτης ομορφιάς, για αυτό και οι κάτοικοι την αποκαλούν «η ωραία Σαμαρίνα».

Το χωριό κατοικείται κυρίως από το Μάιο έως το τέλος Οκτωβρίου. Το χειμώνα λόγω των δύσκολων καιρικών συνθηκών κατοικούν λίγοι κάτοικοι, ενώ είναι ανοιχτά όλα τα καταστήματα και οι ξενοδοχειακές μονάδες εξυπηρετώντας τουρίστες και επισκέπτες. Το ίδιο συμβαίνει και στα άλλα ορεινά χωριά του νομού της περιοχής. Η πλειοψηφία των κατοίκων ασχολείται με την κτηνοτροφία. Οι Σαμαριναίοι με έντονη παρουσία στην σύγχρονη ελληνική ζωή και πραγματικότητα, διατηρούν το χωριό ως αντίληψη ζωής στον τόπο διαβίωσης τους, διατηρώντας στις πλαγιές του Σμόλικα τις πατρογονικές εστίες και παραδόσεις.

5.1. Ιστορικά στοιχεία

Η Σαμαρίνα είναι οικισμός που δημιουργήθηκε κατά τον 15^ο- 16^ο αιώνα και ήκμασε κατά τον 15^ο αιώνα. Επηρέαστηκε από τους πολέμους και τους εμφύλιους πολέμους στη διάρκεια των οποίων καταστράφηκαν τα οικήματα ενώ στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε στο σύνολό του ο οικισμός. Το χωριό όπως εμφανίζεται στη σημερινή του μορφή, προέρχεται από συνοικισμό 3-4 χωριών που βρίσκονταν περιφερειακά του σημερινού. Οι Wace και Thompson, Άγγλοι ιστορικοί μελετητές, σε μελέτη τους ανέφεραν ότι η Σαμαρίνα εντοπίζεται ως καταγραφή με την ονομασία Santa Marina de Preatoria. Η προφορική τοπική παράδοση αποδίδει το χωριό σε άλλη τοποθεσία και συγκεκριμένα 4,5 χλμ νότια της σημερινής τοποθεσίας του χωριού. Κατά τον Σαμαριναίο επίσκοπο Δομοκού Χρυσάνθο, σε χειρόγραφο που βρέθηκε, αναφέρθηκε ότι η μετακίνηση του χωριού ήταν αναγκαία. Χαρακτηριστικά στη μαρτυρία αναφέρεται: « η μετοίκισις έγινε δια το πλήθος των όφρων – μάλιστα εχιδνών και το στενόν του μέρους τούτου». Μαρτυρία η οποία επιβεβαιώνεται από τους λαογράφους

και από μαρτυρίες που περνούν από γενιά σε γενιά. Η εκεί τοποθεσία, όπου βρίσκεται και η Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής και η Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, είναι στενή, με δύσκολη πρόσβαση και με πληθώρα φιδιών καθώς υπάρχουν αρκετά νερά, πλούσιες φυλλωσιές. Κατ' άλλες μαρτυρίες καθώς υπήρχαν δηλητηριώδη φίδια, αυτά δάγκωναν στις σαρμανίτσες (κούνιες) τα μωρά παιδιά και χάνονταν με αποτέλεσμα να αποφασιστεί η μετατόπιση του χωριού σε πιο ευνοϊκή τοποθεσία.

Αν και πρόσφατες μελέτες δείχνουν να ευσταθούν όλες οι μαρτυρίες, προσωπική άποψη του γράφοντος είναι ότι επιλέχθηκε αυτή η τοποθεσία λόγω της πιο εύκολης πρόσβασης και κυρίως λόγω της μεγάλης ευθείας θέασης. Δεδομένου των συχνών πολεμικών αναμετρήσεων της εποχής εκείνης, υπήρχε άμεση ανάγκη να υπάρχει οπτική πολλών χιλιομέτρων προκειμένου να μην αιφνιδιάζονται οι κάτοικοι σε περίπτωση επίθεσης. Ιδανική θεωρείται σήμερα η αμφιθεατρική της παρουσία που εκτείνεται από το ποτάμι με τα πρώτα σπίτια έως τους πρόποδες του βουνού.

Οι Σαμαριναίοι είχαν εχθρικές επαφές με τους Αλβανούς ήδη από τον 18^ο-19^ο αιώνα, τότε που αναδείχθηκε ήρωας ο Γιανι αλ Πρεφτου (Γιάννης Πρίφτης ή «ο γιος του παπά»). Την εποχή μάλιστα που ήκμαζε η δράση του Αλή Πασά, οι Σαμαριναίοι σε επαναστατούσαν για να διεκδικήσουν την ελευθερία τους, παίρνοντας γενναία μέρος σε όλα τα επαναστατικά και μαχητικά κινήματα της περιοχής.

Όταν καταστράφηκε η Μοσχόπολη από την επιδρομή των Τούρκων, οι Σαμαριναίοι άρχισαν το μεγάλο ταξίδι της μετανάστευσης. Πολλοί εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Σιάτιστας, άλλοι στην Νάουσα και άλλοι κατευθύνθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Λάρισας.

Από την ίδρυση της έως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, η Σαμαρίνα αναπτύχθηκε σχετικά με γοργούς ρυθμούς. Ο πληθυσμός της παρουσίασε σταδιακή αλλά σημαντική αύξηση και το χωριό άρχισε να ευημερεί οικονομικά και πολιτιστικά. Η περίοδος της Τουρκοκρατίας άφησε ανεπηρέαστο το χωριό. Όμως οι συνεχείς πολεμικές συρράξεις του 20^{ου} αιώνα όπως οι Παγκόσμιοι Πόλεμοι, ο εμφύλιος κλπ. οδήγησαν σε μια εγκατάλειψη του χωριού μετά τις επιδρομές. Το κίνημα της μετανάστευσης ενέτεινε το ήδη βεβαρημένο ιστορικό το οποίο και έγινε εμφανές και εν συνεχεία φαίνεται να αντιστρέφεται δεκαετίες μετά με την οριστική ανοικοδόμηση του οικισμού.

Οι Σαμαριναίοι, περήφανος λαός, κοίταξε στα μάτια τον εχθρό. Δημιούργησε ομάδες προφύλαξης, συμμετείχε σε επαναστατικά κινήματα, βοηθούσε τον Έλληνα

συμπατριώτη όπου και όποτε χρειαζόταν, ακόμα και όταν το ηθικό ήταν λαβωμένο. Για τον Σαμαριναίο δεν υπήρχε η σκέψη να υπάρχει πατριώτης σε ανάγκη και να μην προστρέξουν να βοηθήσουν. Είτε με άνδρες, είτε με πολεμοφόδια, είτε με υποστήριξη. Κανείς δεν λησμονεί το γεγονός της συμμετοχής των Σαμαριναίων στο προσκλητήριο της επανάστασης του 1821 με τη συμμετοχή ενός πάνθεον ηρώων από τη Ρούμελη έως το Μωριά. Το 1826 οι άντρες της Σαμαρίνας καλούνται να βοηθήσουν τους συμπατριώτες στο Μεσολόγγι.

Χωρίς δεύτερη σκέψη, συγκροτούν ομάδα από 120 νέους και μεταβαίνουν παρά τις δυσκολίες και τις κακουχίες στο Μεσολόγγι, μετέχοντας στην αθάνατη φρουρά των Μακεδόνων. 120 μαχητές δίνουν μάχη σώμα με σώμα. Γυρνώντας αποδεκατισμένοι στο χωριό μόνο 33 άτομα. Σύμφωνα με την λαογραφία, λίγο πριν αφήσει την τελευταία του πνοή στο πεδίο της μάχης, περιτριγυρισμένος από τους συμπολεμιστές του, τους αφήνει για κληρονομιά τα λόγια του τραγουδιού "Παιδιά της Σαμαρίνας", ως τελευταία του επιθυμία. Ζητά να μεταφερθεί στο χωριό το νέο όχι του θανάτου του, αλλά μια άλλης ζωής. Για να μην ξεχαστούν μάλιστα τα λόγια του, οι συμπολεμιστές του τα γράψανε στις φουστάνελες τους και όταν γύρισαν πίσω στο χωριό, τα τραγούδησαν ως μοιρολόι. Ασφαλώς, τα λόγια και το μοιρολόι ήταν στα βλάχικα, πολύ αργότερα έγινε τραγούδι με τον ελληνικό στίχο, όπως το ξέρουμε σήμερα.

Μέχρι το 1828 οι Σαμαριναίοι συνεχίζουν τον αγώνα τους εναντίον των Τούρκων. Με την οριστική ίδρυση του Ελληνικού κράτους, αναστέλλουν προς στιγμήν τη δράση τους και περιμένουν την κατάλληλη ευκαιρία, για να ξεσηκωθούν. Την άνοιξη του 1854, με την κήρυξη του Ελληνοτουρκικού πολέμου επαναστατούν οι κάτοικοι των Βλαχοχωριών της Πίνδου: Σαμαρίνας, Αβδέλλας, Περιβολιού, Σμίξης, Γράμμουστας και Ντένισκου, υπό την αρχηγία του παλαίμαχου πια Σαμαριναίου Καπετάνιου Χατζηζήση Χατζημάτη. Η γενναιότητα τους ακόμα και σήμερα φαντάζει ιδανική.

5.2. Σύνθεση του πληθυσμού

Στοιχεία για τη δημογραφική σύνθεση προκύπτουν από τις απογραφές των τελευταίων δεκαετιών, τα δεδομένα νόμιμου πληθυσμού καθώς και από τα δεδομένα μόνιμου πληθυσμού. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία που τηρούνται στην Τοπική Κοινότητα το χωριό έχει περίπου 1500 κατοίκους την περίοδο Μάϊου- Οκτωβρίου, ενώ τον

Αύγουστο οι απανταχού Σαμαριναίοι συγκεντρώνονται στο χωριό ξεπερνώντας και τους 10-15.000 χιλιάδες κατοίκους. Τα βασικά χαρακτηριστικά των Σαμαριναίων είναι η σημασία που αποδίδουν στην οικογένεια. Η πατριαρχία στην οικογένεια συναντάται ακόμα και σήμερα με σεβασμό στους γηραιότερους και με έμπρακτη σύνδεση όλων των μελών της. Η αγάπη, η σύνδεση, ο σεβασμός φαίνεται από το γεγονός πως οι οικογένειες- τα αδέρφια και οι συγγενείς χτίζουν τις οικίες τους σε διπλανά οικοπέδα με κοινές αυλές. Για αυτό και το μεγαλύτερο μέρος του χωριού είναι χωρισμένο σε συνοικίες με κοινά ονόματα με άρρηκτους συγγενικούς δεσμούς μεταξύ τους. Οι Σαμαριναίοι αγαπούν τον τόπο τους έντονα και ιδιαίτερα. Και ακριβώς αυτή η έντονη και ανεπιτήδευτη αγάπη για το χωριό αποτελεί την εγγύηση για κάθε προσπάθεια αξιοποίησης του πλούτου της.

5.3. Κτιριολογική εξέλιξη

Η τοπική αρχιτεκτονική και η πολεοδομία αναπτύσσονται διαχρονικά από τους κατοίκους με αργά αλλά και σταθερά βήματα σεβόμενη τον παραδοσιακό χαρακτήρα του χωριού. Οι ιδιαιτερότητες της Σαμαρίνας αφήνουν το στοιχείο τους και στον πολεοδομικό ιστό που μαρτυρά και την ιστορία του οικισμού.

Πέραν της οικονομικής και πολιτισμικής ανάπτυξης, σημαντική άνοδο παρουσίασε και η αφοσίωση των κατοίκων στον πολεοδομικό ιστό. Διάφορα όμως περιστατικά κατά τα χρόνια που περνούσαν και επηρέαζαν το χωριό, άλλαξαν και την πολεοδομική ταυτότητα. Ο πόλεμος και οι κυριαρχικές αντεκδικήσεις άλλαξαν τις προτεραιότητες των κατοίκων.

Σήμερα, η έλλειψη ενός ολιστικού τοπικού σχεδιασμού είναι εμφανής με στοιχεία σχετικά άναρχης δόμησης και ανομοιογένειας χωρίς ρυμοτομικά σχέδια και σαφείς προδιαγραφές. Αν και αυτό αποτελεί μειονέκτημα για τη συνολική εικόνα του χωριού, υπάρχουν ορισμένα άψογα δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, στοιχεία που διασώζονται έως σήμερα. Που εάν γίνουν η ορθή διαχείριση τότε το χωριό μπορεί να αναπτύξει έχοντας όλα τα εχέγγυα τα προτερήματα της και αναπτυχθεί όπως της αξίζει.

Ακριβώς αυτή η ανάγκη που χαρακτηρίζεται πλέον ως άμεση και επιτακτική δημιουργεί την κυρίαρχη απαίτηση δημιουργίας τοπικού στρατηγικού σχεδιασμού για τη βιώσιμη ανάπτυξη του οικισμού με καθορισμένη προτεραιοποίηση δράσεων,

πολιτικών, πράξεων και δράσεων. Για την επιτυχία αυτού του μακρόπνοου αλλά απαιτητού στοιχείου, είναι επιβεβλημένο να προηγηθεί η ανάλυση του υφιστάμενου περιβάλλοντος, των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του χωριού (ορεινότητα, παροδική οικιστική δραστηριότητα, μετοίκηση των κατοίκων, καιρικές συνθήκες κλπ.) ώστε να χαραχθούν στη συνέχεια οι άξονες ανάπτυξης που θα ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις.

Έχοντας συνοπτικά αναφερθεί στην ιστορία του οικισμού κρίνεται σκόπιμο να επισημανθούν και ορισμένα χαρακτηριστικά και η σύνδεση αυτών με το δομημένο περιβάλλον. Κρίσιμο στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης να επισημανθεί είναι ότι οι κάτοικοι της Σαμαρίνας αποτελούν μετακινούμενο πληθυσμό. Το χειμώνα διάσπαρτοι ανά την Ελλάδα, κυρίως σε αστικές και ημι-αστικές περιοχές της Θεσσαλίας και το καλοκαίρι στο χωριό λόγω της ενασχόλησης τους με την κτηνοτροφία και την τυροκομία δεν βάζουν ως προτεραιότητα τη δεύτερη οικία τους αλλά την εξασφάλιση ενός καλού βιοτικού επιπέδου. Εξάλλου, οι κάτοικοι έχοντας κατά κύριο λόγο ως κύριο κατ' επάγγελμα την κτηνοτροφική δραστηριότητα, προκύπτει ότι οι ανάγκες των κατοίκων αφορούν μικρό χρονικό διάστημα και είναι αρκούντως πιο περιορισμένες και λιγότερο επιτακτικές. Ο οικισμός τον χειμώνα σχεδόν εγκαταλείπεται παραμένοντας πίσω λίγοι κάτοικοι. Την τελευταία δεκαετία, σταδιακά και λόγω των υποδομών στην περιοχή και στους γύρω οικισμούς, ο χειμερινός οικισμός έχει ενισχυθεί όχι όμως σε μεγάλο βαθμό για να μπορούμε να μιλούμε για αλλαγή νοοτροπίας. Και ακριβώς επειδή οι κάτοικοι μετοικούν το χειμώνα σε διάφορα μέρη στην Ελλάδα, προκύπτουν διαφορετικές ανάγκες με τον κοινό όμως στόχο: την ανάπτυξη και εξέλιξη του χωριού.

Σημαντικός σταθμός στην κτιριολογική αναβάθμιση της Σαμαρίνας, υπήρξε ο ισχυρός σεισμός που έπληξε την περιοχή των Γρεβενών στις 13 Μαΐου 1995. Για την αποκατάσταση των ζημιών υπήρξε άμεση κρατική μέριμνα με τη χορήγηση δανείων και οικονομικών βοηθημάτων με ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες. Την ευκαιρία αυτή εκμεταλλεύτηκαν οι Σαμαριναίοι και ανήγειραν νέες οικίες. Εάν κάτι θα μπορούσε να αναφερθεί ως αρνητικό, ήταν ο μη χαρακτηρισμός ως «παραδοσιακός», γεγονός που θα επέβαλε την ομοιόμορφη αρχιτεκτονική και τον παραδοσιακό τύπο οικιών. Τα κτίρια σήμερα δεν έχουν συγκεκριμένη αρχιτεκτονική τεχνοτροπία.

Συνοψίζοντας εν συντομία τα στοιχεία της κτιριοδομίας και της πολεοδομίας του χωριού διαπιστώνονται τα εξής:

1. Παρατηρείται μεγάλη αύξηση του αριθμού κτηρίων και κατοικιών κατά τα τελευταία 20 έτη.
2. Παρουσιάζονται στοιχεία διπλοκατοίκησης. Αυτό ως ένα βαθμό μπορεί να στηριχθεί στο γεγονός ότι υπάρχει σαφής έλλειψη οικοπέδων και διαθέσιμων χώρων ανέγερσης νέων κατοικιών.
3. Τα νέα σπίτια που ανεγείρονται δεν έχουν κανένα στοιχείο παραδοσιακού τύπου.

Αυτό που είναι χρήσιμο να αναφερθεί είναι η ανάπτυξη ορεινού αναπτυξιακού προγράμματος το οποίο δίδει οικονομικά κίνητρα και εκπτώσεις σε τιμολόγια παροχής υπηρεσιών – το κόστος της έκπτωσης καλύπτεται από το κράτος- και γίνεται εκμεταλλεύσιμο από τους κατοίκους για την ανέγερση νέων οικιών ή ανακαίνιση παλαιών κτηρίων με συγκεκριμένα κριτήρια.

Κτιριολογικά, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί, η τεχνοτροπία και η άριστη αρχιτεκτονική των εκκλησιών του χωριού, των πλατωμάτων με τις κρήνες που στέκουν ως δείγματα του διατηρημένου ιστού. Η σπάνια αρχιτεκτονική τεχνοτροπία και η μεγάλη καλλιτεχνική συνεισφορά φαίνεται μέσα από τον τρόπο που έχουν χτιστεί αυτές οι υποδομές.

Χαρακτηριστικό κτίσμα που συγκεντρώνει τις περισσότερες θετικές κριτικές και είναι επισκέψιμο ενώ πρόσφατα έγιναν οι ενέργειες για την ένταξη του στα προστατευόμενα θρησκευτικά μνημεία της UNESCO, είναι η ιστορική εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Μεγάλη Παναγιά). Πρόκειται για μια τρίκλιτη βασιλική με χτιστούς κίονες και τοξοστοιχία. Ο ναός χτίστηκε γύρω στο 1750 ενώ η αγιογράφηση του ολοκληρώθηκε γύρω στο 1830. Έχει πλούσια και όμορφα ανάγλυφα πάνω στις λαξευμένες πέτρες με διάφορες θεματικές ενότητες θρησκευτικού περιεχομένου ενώ το εσωτερικό της είναι κατάγραφο από σπάνιες αγιογραφίες και θέματα από βιβλικά ιστορικά στοιχεία. Η αγιογράφηση είναι εξαιρετική καθώς οι αγιογράφοι της Σαμαρίνας, οι οποίοι φοιτούσαν στη σχολή αγιογραφίας και ξυλοτεχνίας, που στεγαζόταν στην Ι.Μ. Αγίας Παρασκευής Σαμαρίνας, έχουν αγιογραφήσει πλήθος εκκλησιών σε όλη την Ελλάδα. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί πως οι εκκλησίες σε σχέση με τις οικίες άντεξαν περισσότερο στο πέρασμα του χρόνου λόγω της ιδιαίτερης τεχνοτροπίας κτισίματος των ναών και της επιφάνειας έδρασης τους. Όλοι οι ναοί του χωριού έχουν ιδιαίτερη αρχιτεκτονική τεχνοτροπία και αποτελούν πόλο έλξης.

Τα τελευταία χρόνια υλοποιείται το έργο αποκατάστασης του ναού της Παναγίας μέσω του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Δυτικής Μακεδονίας ΕΣΠΑ 2014-2020. Το έργο χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2014-2020, με συνολικό προϋπολογισμό 3.153.645 ευρώ (με Φ.Π.Α.). Δικαιούχος είναι το Τμήμα Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού. Παράλληλα, υλοποιούνται υποέργα από τη Διεύθυνση Συντήρησης του Υπ. Πολιτισμού και από την ΕΦΑ Γρεβενών που αφορούν στη συντήρηση τοιχογραφιών, λίθινων αρχιτεκτονικών μελών και ξυλόγλυπτων.

Εικόνα 9 Ιερός Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σαμαρίνας - Πηγή: Ιστοσελίδα Δημοτικής Κοινότητας Σαμαρίνας

Μια πρόταση που θα μπορούσε να αναπτυχθεί είναι η εντατικοποίηση προγραμμάτων θρησκευτικού και περιηγητικού τουρισμού και η συμμετοχή πανεπιστημιακών και φοιτητών σε προγράμματα αρχιτεκτονικής και αγιογραφίας.

Πρέπει επίσης να επισημανθεί στο κτηριολογικό κομμάτι και του Δημοτικού Σχολείου Σαμαρίνας. Ιδρύθηκε προπολεμικά το 1910. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το πότε λειτούργησε, αλλά πάντως επαναλειτούργησε το 1950-51 με 112 μαθητές για να ξανακλείσει το 1977, οπότε είχαν μείνει τρία παιδιά. Φοιτούσαν κατά τους θερινούς μήνες παιδιά κτηνοτρόφων. Αν και κτηριακά δεν παρουσιάζει κάποιο εξαιρετικό ενδιαφέρον, πρόσφατες μελέτες μηχανικών ανέδειξαν ότι ο τρόπος δημιουργίας του

ήταν τέτοιος έτσι ώστε να μπορεί να μετριάξει τους ανέμους με ελαφρά επικλινές κατασκευαστικό μοτίβο και κάποιες μούρες ορθογονοποίησης του.

Εικόνα 10 Δημοτικό Σχολείο Σαμαρίνας - Πηγή: Ιστοσελίδα Δημοτικής Κοινότητας Σαμαρίνας

5.4. Πολεοδομικές Παρεμβάσεις

Οι βασικές πολεοδομικές υποδομές είναι συγκεντρωμένες γύρω από την κεντρική πλατεία του χωριού, που αποτελεί τον πυρήνα του οικισμού. Εκεί βρίσκονται σε κυκλική κατάσταση οι επιχειρήσεις του χωριού, εστίασης, αγοράς, τυροκομίας κλπ. Η σχέση των κατοικιών σε συνάρτηση με την πλατεία είναι ότι γύρω από την πλατεία υπάρχει πυκνοκατοίκηση ενώ όσο ανοίγει ο άξονας παρατηρείται σταδιακή αραιοκατοίκηση. Και ενώ τα ύψη των κατοικιών δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλα (λόγω της κλίσης εδάφους δεν επιτρέπεται δόμηση άνω των 7,5 μέτρων) παρατηρούνται μεγάλες ακανόνιστες νησίδες.

Εάν και διαχρονικά έχουν γίνει αρκετά αιτήματα για επέκταση του οικισμού με σύνταξη συγκεκριμένης και τεκμηριωμένης πολεοδομικής μελέτης επέκτασης του χωριού αυτή δεν έχει προχωρήσει.

Το τελευταίο αίτημα του 1984 απορρίφθηκε με απόφαση του Δασαρχείου καθώς η εν λόγω περιοχή για την οποία ζητήθηκε επέκταση ήταν χαρακτηρισμένη ως δασική και όχι ως χορτολιβαδική.

Σήμερα, η κοινότητα Σαμαρίνας διαθέτει κάποια ιδιόκτητα οικήματα και κληροδοτήματα στο χωριό, στην περιοχή της Κοζάνης και της Λάρισας, τα οποία όμως χρήζουν άμεσης διόρθωσης, ανακατασκευής και ανακαίνισης. Συγκεκριμένα, διαθέτει από δωρεές δύο ακίνητα, ένα κοινοτικό κατάστημα, διώροφο κοινοτικό ξενώνα, αθλητικές εγκαταστάσεις και το μεγάλο κοινοτικό ξενοδοχείο χωρητικότητας 35 κλινών το οποίο δυστυχώς έχει εγκαταλειφθεί.

5.5. Διαχρονικές αναπτυξιακές προτεραιότητες

Στις μέρες μας σε ένα συνεχώς εξελισσόμενο περιβάλλον όπου οι ανάγκες μεγαλώνουν οι αναπτυξιακές προτεραιότητες συνεχώς μεταβάλλονται. Από τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του οικισμού, η προτεραιότητα είχε να κάνει με τους κατοίκους, η κτιριοδομία αντανάκλουσε την οικονομική ευμάρεια της εποχής, ενώ προτεραιότητα ταυτόχρονα είχαν και οι επαγγελματικές δραστηριότητες των κατοίκων. Όπως αναφέρθηκε, κύρια ασχολία των κατοίκων από τα παλαιά χρόνια έως και σήμερα αποτελεί η κτηνοτροφία. Η Σαμαρίνα αυτή τη στιγμή συγκεντρώνει γύρω στα 70.000 ζώα, αριθμός εξαιρετικά μεγάλος και σημαντικός, εάν αναλογιστεί κανείς ότι υφίσταται και μετακινούμενη κτηνοτροφία. Επίσης, ασχολούνται με το χώρο της εστίασης και τις ξενοδοχειακές μονάδες. Ο τουρισμός διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στον οικισμό και στην ανάπτυξη του και αυτό αποδεικνύεται από σχετικά στατιστικά στοιχεία οικονομικής δραστηριότητας.

Η δραστηριότητα στον τομέα του τουρισμού στη Σαμαρίνα έχει ως έρεισμα κατά κύριο λόγο στην παραδοσιακή ταυτότητα του οικισμού. Παραδοσιακή με την έννοια της ιστορικότητας, της πλούσιας παράδοσης, των ηθών και των εθίμων. Η ανάγκη διασφάλισης της παράδοσης προωθείται μέσω της προώθησης του τουρισμού. Ένας ιστορικός οικισμός εκ προοιμίου αντιμετωπίζεται ως τουριστικός προορισμός, χωρίς να θεωρείται κακή διαπίστωση. Πρέπει ωστόσο να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή σε κάποια σημεία. Η αλλοίωση του πολιτιστικού στοιχείου στο βωμό της οικονομικής ανάπτυξης μέσω επενδύσεων μπορεί να θεωρηθεί ως σοβαρός κίνδυνος. Η απειλή της χρηματοποίησης και της εξασφάλισης εύκολου κέρδους μπορεί να αλλοιώσει την ιστορική και πολιτιστική ταυτότητα του χωριού.

Έτσι στόχος δεν πρέπει να είναι η ανάπτυξη αυτή καθ' εαυτή αλλά η αποφυγή δυνητικών αρνητικών επιπτώσεων στην καθημερινότητα των κατοίκων και της

αλλοίωσης της παραδοσιακής αυθεντικότητας του χωριού. Η τουριστική μανία του ορεινού όγκου που προκύπτει με εύκολο και γρήγορο κέρδος οφείλει να θέσει όλους σε προβληματισμό και να εξεταστεί ως προς τις επιπτώσεις βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο.

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Όραμα και στρατηγικές Προτεραιότητες -Κίνητρα και Ευκαιρίες

6.1. Πρόταση δομικού σχεδιασμού στρατηγικής φύσεως για την ορεινή κοινότητα Σαμαρίνας

Σκοπός του σχεδίου είναι να τεθεί οργανωμένα το πλαίσιο κατευθύνσεων δομικού σχεδιασμού πάνω στο οποίο μπορεί να βασιστεί κατά κύριο λόγο ένα περισσότερο ρυθμιστικού χαρακτήρα σχέδιο όπως επί παραδείγματι το Σχέδιο Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης.

Τέτοιου είδους προγράμματα τα οποία αποτελούν τη μετεξέλιξη των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων όπως αυτά αναλύθηκαν με τον Ν. 1337/83 (ΦΕΚ Α 33/14.03.1983) είναι τα κατευθυντήρια σχέδια για την οργάνωση και ανάπτυξη μιας πόλης ή ενός οικισμού. Με τον ν. 2508/97 (ΦΕΚ Α 124/ 13.06.1997) που αναθεώρησε τον προηγούμενο, άλλαξε το πεδίο που απευθύνεται καθώς το Πρόγραμμα Καποδίστριας Ι άλλαξε την χωροταξική κατανομή των δήμων. Έτσι, μετατράπηκε σε ένα ουσιαστικά, τοπικό χωροταξικό σχέδιο στην περιοχή των ΟΤΑ. Ιδίας βαρύτητας και χρησιμότητας σχέδια είναι και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης. Η διαφορά είναι ότι στην περίπτωση αυτών των σχεδίων η έδρα του εκάστοτε δήμου συγκεντρώνει πληθυσμό μικρότερο των 2.000 κατοίκων.

Συνεπώς, τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης αναλύουν το αναπτυξιακό προφίλ, τα οικιστικά χαρακτηριστικά και τα στοιχεία του περιβάλλοντος κάθε ΟΤΑ. Έχουν την υποχρέωση να τηρούν τις κατευθύνσεις των υπερκείμενων σχεδίων ή πλαισίων. Επίσης, πρέπει να τηρούν τις κατευθυντήριες γραμμές της βιώσιμης ανάπτυξης και τα χαρακτηριστικά που προκύπτουν από την κλιματική αλλαγή.

Το σχέδιο για την περιοχή της Σαμαρίνας εντοπίζεται κυρίως στη διατήρηση, προάσπιση και ανάδειξη της πολιτιστικής-περιβαλλοντικής-κοινωνικής κληρονομιάς της, αντιστρέφοντας και την πορεία ερήμωσης της περιοχής. Κρίνεται εξάλλου χρήσιμο να αναφερθεί πως η περιοχή μελέτης βασίζεται στην πλήρωση ορισμένων προϋποθέσεων και συνιστωσών, οι οποίες αποτελούν και τις στρατηγικές προτεραιότητες για το σχεδιασμό της περιοχής.

Αυτές είναι η τόνωση και ανάπτυξη κάθε είδους παραγωγικής δραστηριότητας με έμφαση στην στροφή στην αγρο-κτηνοτροφία ,η εξέλιξη της επιχειρηματικότητας και η προσέλκυση επενδύσεων και νέων δραστηριοτήτων. Το βασικό στοιχείο που διαθέτει η περιοχή της Σαμαρίνας είναι ο εξαίρετος και παρθένος φυσικός πλούτος και η ανεξάντλητη πολιτιστική κληρονομιά. Στόχος λοιπόν είναι η διατήρηση, διασφάλιση, ανάδειξη, προώθηση και αξιοποίηση τους. Εξίσου αξιόλογη είναι και η ενίσχυση του τοπικού ανθρώπινου δυναμικού και συγκεκριμένα η πιο ενεργή συμμετοχή στην τοπική συνεργασία και διακυβέρνηση μέσω προγραμμάτων ενθάρρυνσης συμμετοχής, κινητροδότησης και παροχής ευκαιριών για όλους. Εξάλλου, για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός θα πρέπει να συμμετάσχουν στην προσπάθεια ανασύστασης και μετεξέλιξης του χωριού όλοι οι κάτοικοι και οι φορείς. Η διασύνδεση με τις ρίζες και η μεταλαμπάδευση στις επόμενες γενιές είναι προϋπόθεση για την επιτυχία του εγχειρήματος.

6.1.1. Πρόγραμμα LEADER

Σημαντικό δεδομένο επίσης για την επιτυχία των στόχων της στρατηγικής ανάπτυξης της περιοχής θεωρείται η ενίσχυση των υποδομών αλλά και ο επανασχεδιασμός των αναγκών με κύριο κριτήριο την ανάπτυξη νέων. Για παράδειγμα, μέσω του αναπτυξιακού προγράμματος LEADER.

Τα προγράμματα αυτά συνεισφέρουν σε επενδύσεις ιδιωτικού χαρακτήρα σε τομείς όπως η μεταποίηση, ο τουρισμός, οι βιοτεχνίες μέσω της κατάθεσης ώριμου επενδυτικού φακέλου. Το Leader διατηρεί το στοιχείο της, εκ των κάτω προς τα επάνω προσέγγισης στο σχεδιασμό πολυτομεακών τοπικών στρατηγικών και παράλληλα δίδεται η δυνατότητα της πολυτομεακής προσέγγισης (CLLD) και της διεύρυνσης των περιοχών εφαρμογής, με διατήρηση των καινοτόμων προσεγγίσεων.

Οι κύριες πηγές μπορούν να αφορούν τη διασύνδεση και σύμπραξη τομέων και οικονομικών παραγόντων, την υποστήριξη και ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας, την προώθηση της δικτύωσης και της ανταλλαγής τεχνογνωσίας, την καλύτερευση των συνθηκών διαβίωσης και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

Εξάλλου, στην περιοχή της Σαμαρίνας επιχειρήσεις και ξενοδοχειακές μονάδες δημιουργήθηκαν και εξελίχθηκαν μέσω σχετικών υποπρογραμμάτων του LEADER και του LEADER +.

6.1.2. Πρόγραμμα CLLD (COMMUNITY LED LOCAL DEVELOPMENT) – Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων.

Ένα από τα σχετικά προγράμματα τα οποία θα πρέπει να λάβει γνώση και να προβεί εφαρμογή η Τοπική Κοινότητα στο πλαίσιο της ανάπτυξης της είναι το πρόγραμμα CLLD (COMMUNITY LED LOCAL DEVELOPMENT) – Τοπική Ανάπτυξη με Πρωτοβουλία Τοπικών Κοινοτήτων. Γιατί εάν το πρόγραμμα LEADER θέτει περιορισμούς ως προς τη συμμετοχή του δημοσίου στις πρωτοβουλίες και ενισχύει μόνο πρωτοβουλίες ιδιωτικού (ή έστω ημι-δημόσιου) χαρακτήρα, το πρόγραμμα αυτό προωθεί τη δημόσια πρωτοβουλία και την ένταξη στο πρόγραμμα δημοσίου χαρακτήρα πρωτοβουλίες.

Βασίζεται στην προσέγγιση εκ των κάτω προς τα άνω και υποστηρίζει την υλοποίηση παρεμβάσεων δημοσίου και ιδιωτικού χαρακτήρα επί ίσοις όροις που αφορούν την βελτίωση των υποδομών και υπηρεσιών, την προώθηση της απασχόλησης και της επιχειρηματικής διασύνδεσης και την εφαρμογή παρεμβάσεων σε σχέση με τη δικτύωση της τοπικής κοινωνίας.

Τα προγράμματα αυτά χωρίζονται σε τρεις υποκατηγορίες:

19.2: «Παρεμβάσεις ιδιωτικού χαρακτήρα και λοιπές διατάξεις εφαρμογής των τοπικών προγραμμάτων»

19.3: «Στήριξη για την προπαρασκευή και την υλοποίηση δια- τοπικών και διακρατικών συνεργασιών»

19.4: «Στήριξη για τις λειτουργικές δαπάνες και την εμπύχωση».

6.1.3. Πρόγραμμα «ΠΙΝΔΟΣ»

Στόχος του προγράμματος είναι να άρει όλες τις περιφερειακές ανισότητες και να πατάξει το φαινόμενο της μη ορθολογικής εκμετάλλευσης των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της χώρας. Ένα πρόγραμμα που ξεκίνησε το 2005 και ολοκληρώθηκε το 2009, ενώ στις αρχές του 2024 ενεργοποιείται εκ νέου με αρχικό προϋπολογισμό 120 εκατ. ευρώ και στόχο την εφαρμογή ενός βιώσιμου και ρεαλιστικού μοντέλου ανάπτυξης και επαναδιατύπωση και διαμόρφωση συνθηκών βιώσιμης και ορθολογικής

αιφόρου ανάπτυξης του ορεινού όγκου της Πίνδου με τη δημιουργία και συγκρότηση προϋποθέσεων οικονομικής και κοινωνικής ανασυγκρότησης των κοινωνιών, συγκράτησης του πληθυσμού και προσέλκυσης νέων επενδύσεων με έμφαση και προτεραιοποίηση στη νέα γενιά με απώτερο στόχο την ουσιαστική ενασχόληση αυτών με τον τόπο τους και την επενδυτική τους δραστηριότητα σε αυτό. Σύμφωνα με την πρόσκληση διαμόρφωσης και ενεργοποίησης του προγράμματος αυτού, το οποίο θα έχει διαπεριφερειακό και διαδημοτικό χαρακτήρα, με άξονες όπως η βελτίωση των υποδομών, η ενίσχυση του παραγωγικού περιβάλλοντος, η ανάδειξη της κληρονομιάς, η τεχνική υποστήριξη θα μπορούν να ενταχθούν ορεινοί οικισμοί που αποδεδειγμένα αντιμετωπίζουν ζητήματα υποχρηματοδότησης και έλλειψης πόρων.

6.1.4. Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας – Ελλάδα 2.0

Βάση του NextGenerationEU είναι το Ταμείο (ή Μηχανισμός) Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (TAA), το μεγαλύτερο χρηματοδοτικό πρόγραμμα της ΕΕ έως σήμερα, που προβλέπεται να εκταμιεύσει έως και 723,8 δισ. € σε επιχορηγήσεις και δάνεια στα κράτη μέλη.

Ξεκίνησε να ισχύει στις αρχές του 2021, ορίζοντας ότι θα υποβληθεί ένα σχέδιο δράσης από κάθε κράτος στο οποίο θα αναλύονται λεπτομερειακά οι πρωτοβουλίες και οι επενδύσεις τις οποίες το κράτος-μέλος δεσμεύεται εντός εύλογου και συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος να υλοποιήσει.

Το Πρόγραμμα 2.0 εφαρμόζεται από τον Ιούλιο 2021 με προϋπολογισμό 30,5 δισεκατομμύρια ενώ τον Δεκέμβριο του 2023 εγκρίθηκε η αναθεώρηση του με την ανάπτυξη νέου πακέτου επενδύσεων και μεταρρυθμιστικών έργων στο πλαίσιο του REPowerEU καθώς και την επέκταση του δανειακού προγράμματος.

Μέσω της εξασφάλισης πόρων από προγράμματα και ευρωπαϊκό προϋπολογισμό προβλέπεται χρηματοδότηση ειδικών προγραμμάτων για τον ορεινό τουρισμό και την καινοτομία στον τομέα αυτό αλλά και για την βιωσιμότητα των υποδομών που σχετίζονται με αυτόν. Επίσης, μέσω του σχεδίου θα υπάρχει επιλεξιμότητα για δημιουργία νέων πρότυπων μονάδων και ενίσχυση νέων επιχειρηματικών δράσεων με ταυτόχρονη αξιοποίηση νέων ανθρώπων ή μακροχρόνια ανέργων σε συνεργασία με τη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ).

6.1.5. Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δυτικής Μακεδονίας 2020-2024

Μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος επιχειρείται η συνδρομή στη δημιουργία μιας διατηρήσιμης, ανταγωνιστικής, περιφερειακής οικονομίας με βιώσιμες θέσεις εργασίας, ποιοτικό περιβάλλον και κοινωνική συνοχή. Βασικός στόχος η ενίσχυση της επιχειρηματικής καινοτομίας σε ένα περιβάλλον ανταγωνιστικό με έμφαση στην κλαδική και χωροθετημένη εξειδίκευση μέσω της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης της Περιφέρειας (RIS3), στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, στην καινοτομία, στην ποιότητα και στον εξαγωγικό προσανατολισμό.

6.1.6. Νέο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2021-2027

Το πρόγραμμα αυτό που αποτελεί συνέχεια προηγούμενων αντίστοιχων προγραμμάτων ΕΣΠΑ εγκρίθηκε στις 29 Ιουλίου 2021 και η χώρα μας έλαβε χρηματοδότηση 27 δις ευρώ από τα οποία τα 20,9 δις αφορούν στην στήριξη από πόρους της Ένωσης και ποσό 5,3 δις στην εθνική συνεισφορά. Υπάρχει σαφής προγραμματισμός και ένα αρκετά μεγάλο μέρος (περίπου 3 δις) αφορούν χρηματοδότηση ορεινών οικισμών για αναπτυξιακά έργα. Πρόκειται σαφώς για ένα πρόγραμμα με καθαρά αναπτυξιακό ρόλο μέσα από κατευθυντήριες γραμμές που αφορούν την υλοποίηση δράσεων υψηλής προστιθέμενης αξίας με οφέλη για την κοινωνία, για την οικονομία με συμβολή στην επανεκκίνηση μιας νέας περιόδου μετά την πανδημική κρίση.

Κρίνεται όμως απαραίτητο να επισημανθεί πως απαιτείται αγαστή και ειλικρινής συνεργασία μεταξύ τοπικών κοινοτήτων-δημοτικής αρχής και περιφέρειας καθώς οι κοινότητες δεν έχουν αρμοδιότητες απευθείας διαπραγμάτευσης με τις αρχές χρηματοδότησης και ένταξης προγραμμάτων. Απαιτείται συγκεκριμένο και απόλυτα κοστολογημένο πρόγραμμα με πλήρη οικονομικά στοιχεία και δεδομένα. Η ένταξη των έργων δεν είναι εύκολη και σύντομη διαδικασία. Απαιτεί χρονοβόρες γραφειοκρατικές πράξεις, ωρίμανση μελετών, έλεγχο, δημοπράτηση κλπ. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι υπάρχουν σαφείς και εξαιρετικά δαιδαλώδεις προϋποθέσεις και διαδικασίες για τα προς ένταξη έργα.

Η Σαμαρίνα και ως αυτόνομη κοινότητα και ως τοπική κοινότητα εντασσόμενη στο Δήμο Γρεβενών με το σχέδιο Καλλικράτης έκανε χρήση αρκετών χρηματοδοτικών προγραμμάτων που της επέτρεψαν να εντάξει σημαντικά έργα και να υλοποιηθούν. Ενδεικτικά, έργα οδοποιίας, εργασίες αντιστήριξης, αναβάθμιση περιφερειακών οδών, αντισεισμική προστασία και αποκατάσταση ναών, βελτίωση επαρχιακών δρόμων, αναβάθμιση εθνικού χιονοδρομικού κέντρου Βασιλίτσας κ.λπ. Στο στρατηγικό σχεδιασμό ανάπτυξης της Σαμαρίνας είναι σαφές ότι όλοι οι στόχοι δεν έχουν αποκλειστικά χωρικό σχεδιασμό.

6.2. Στρατηγικές Προτεραιότητες

6.2.1. Στρατηγική προτεραιότητα I: Ανάδειξη και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος

Το όρος Σμόλικας το οποίο τελεί σε καθεστώς υψηλής προστασίας μέσω του προγράμματος «Απάτητα Βουνά» του Υπουργείου Ενέργειας και Περιβάλλοντος για την προστασία της βιοποικιλότητας και της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής και η Σαμαρίνα διαθέτουν μοναδικό φυσικό περιβάλλον με πλούσια πανίδα, χλωρίδα και υπέροχα τοπία. Η προστασία των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο με τη σχετική δράση του Υπουργείου που ουσιαστικά θέτει την περιοχή σε καθεστώς αυξημένης περιβαλλοντικής θωράκισης απαγορεύοντας κάθε παρέμβαση η οποία θα αλλοιώνει τον χαρακτήρα τους, Δεν θα πρέπει όμως να λησμονηθεί και η παρουσία του ανθρώπινου παράγοντα. Συνεπώς, οι ανθρώπινες δραστηριότητες και παρεμβάσεις δεν θα πρέπει ή δεν μπορούν να αποκλειστούν. Έτσι για την περιοχή της Σαμαρίνας απαιτείται κατάρτιση ενός ρεαλιστικού πλαισίου όπου θα υπάρχει συνύπαρξη φυσικού περιβάλλοντος και ανθρώπινου παράγοντα. Η αλληλεπίδραση και η εξέλιξη τους πρέπει να γίνεται ταυτόχρονα.

Η κατάρτιση των στόχων της πρώτης στρατηγικής προτεραιότητας προϋποθέτει:

- Πλήρη χαρτογράφηση των δασών και καταγραφή των μονοπατιών και των δασικών οδών.
- Εφαρμογή διαχειριστικού σχεδίου προστασίας δασών και προστασίας χλωρίδας και πανίδας.
- Εφαρμογή σύγχρονων
- και νέων διαχειριστικών δασοκομικών μεθόδων.

- Εναρμόνιση του εκτός προστασίας δασικού χώρου με νέες συνθήκες ζήτησης όπως ο ορεινός τουρισμός, η πεζοπορία, η σήμανση και σηματοδότηση κλπ.
- Σύνδεση του βουνού με το χωριό με δημιουργία και συγκρότηση παράλληλων δραστηριοτήτων.

Στόχος : Οριοθέτηση περιοχών προστασίας

Για την περιοχή του Σμόλικα και της Σαμαρίνας έχουν εκπονηθεί περιβαλλοντικές μελέτες από το Υπουργείο Περιβάλλοντος καθώς και από την αρχή του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου καθώς και από τις αρχές Οργανισμού Φυσικού Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΟΦΥΠΕΚΑ). Όλες οι μελέτες ουσιαστικά καταλήγουν στην κοινή διαπίστωση πως η Σαμαρίνα και ο ορεινός όγκος της συγκεντρώνουν όλες εκείνες τις προϋποθέσεις που επιβάλλουν την προστασία με θεσμοθετημένο καθεστώς. Αυτό, εάν και υφίσταται, αποτελείται από αποσπασματικές συμπερασματικές διαπιστώσεις και μέτρα προσωρινού χαρακτήρα. Χρειάζεται η ενεργοποίηση ενός μακρόπνοου σχεδίου προστασίας με όλες τις διαπιστώσεις και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν είτε από την τοπική αρχή είτε μέσω της κρατικής μέριμνας.

Οι πυρήνες του Σμόλικα θεωρούνται βάσει του Α19 παρ. 2 του Ν. 1650/1986 «περιοχές με ιδιαίτερα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος και περιοχές προστασίας της φύσης».

Περιοχή Οικοανάπτυξης

Η ζώνη εντός του βουνού όπου κινείται ο άνθρωπος καθώς και το ίδιο το χωριό μπορεί να ενταχθεί στο πρόγραμμα οικοανάπτυξης βάσει του Α19 παρ. 5 του Ν. 1650/1986. Στη ζώνη αυτή *«είναι δυνατό να συνυπάρχει το προστατευτέο αντικείμενο μαζί με σχετικές πολιτισμικές αξίες ή/και ανθρωπογενείς δραστηριότητες που προάγουν τη βιώσιμη διαχείριση φυσικών πόρων ή/και τη βιώσιμη ανάπτυξη, αυτή, δηλαδή, που υπηρετεί την προστασία του περιβάλλοντος, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Ανθρωπογενείς δραστηριότητες εντός της ζώνης αυτής, όταν μπορούν να οδηγήσουν σε υποβάθμιση του βαθμού διατήρησης του προστατευτέου αντικειμένου στην προστατευόμενη περιοχή και ιδιαίτερος της κατάστασης διατήρησης του προστατευτέου αντικειμένου σε εθνικό επίπεδο, υπόκεινται σε κατάλληλες ρυθμίσεις βάσει των σχετικών προβλέψεων της*

πράξης χαρακτηρισμού της προστατευόμενης περιοχής και του οικείου Σχεδίου Διαχείρισης».

Προτείνεται η δημιουργία ενός ενιαίου φορέα ο οποίος θα είναι υπεύθυνος για την τήρηση της νομοθεσίας και για την εκπόνηση των σχετικών μελετών. Οι φορείς που υπάρχουν σήμερα αλληλοκαλύπτονται χωρίς να καθορίζουν σαφές πεδίο κίνησης.

6.2.2. Στρατηγική Προτεραιότητα II: Ενίσχυση τοπικής επιχειρηματικότητας και οικονομίας

Η προοπτική της τουριστικής ανάπτυξης της Σαμαρίνας και η ενίσχυση της χωρικής επιχειρηματικότητας είναι εκ των ουκ άνευ αίτημα που θα επιφέρει μια συνολική ανάπτυξη. Η δυναμική που έχει λάβει τα τελευταία χρόνια ο τομέας του τουρισμού στην περιοχή πρέπει να ενισχυθεί με περαιτέρω δράσεις. Η αντιμετώπιση του χωριού ως «τουριστικού προορισμού» δεν πρέπει να ατονίσει. Αντίθετα, πρέπει να υπάρχει προώθηση του brand name «Σαμαρίνα» και να τονίζονται οι δυνατότητες που έχει το χωριό. Η αναπτυξιακή πολιτική όμως δεν πρέπει να προσκολλάται στην τουριστική ανάπτυξη. Πρέπει ταυτόχρονα να γίνουν και άλλες ενέργειες έτσι ώστε ο επισκέπτης να συγκροτεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα κατά την επίσκεψη του. Ειδικότερα, σχεδιασμός τουριστικού εντύπου, δημιουργία κέντρου πληροφόρησης, αξιοποίηση του πολιτιστικού πλούτου μέσω των λαογραφικών μουσείων του χωριού, παράλληλες δραστηριότητες, ενεργοποίηση κτηνοτροφικού πάρκου, σχεδιασμός διαδρομών εντός του χωριού και περιφερειακά, δημιουργία κοινωνικού συνεταιρισμού κλπ.

Με σεβασμό στο περιβάλλον η όποια ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων πρέπει να λειτουργήσει σε ήπια μορφή χωρίς να αλλοιώνεται ο χαρακτήρας του χωριού.

Στόχος Α: Ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος

Ο τουρισμός αποτελεί στρατηγική προτεραιότητα και επιλογή της Σαμαρίνας. Ωστόσο, δεν είναι απόλυτα προσαρμοσμένος στις τοπικές ανάγκες και αντί να αποτελεί μοχλό ανάπτυξης για όλη την περιοχή, συνήθως δημιουργεί προβλήματα. Επεξηγηματικά, λόγω έλλειψης παράλληλων δράσεων στην περιοχή τη δεδομένη στιγμή, το τουριστικό προϊόν εξαντλείται μόνο στην επίσκεψη των τουριστών στα καταστήματα εστίασης και μόνο. Ουσιαστικά, δεν προβάλλεται το χωριό και γίνεται εκμεταλλεύσιμη η φήμη του οικισμού ανά την Ελλάδα. Μπορούν λοιπόν να αναπτυχθούν τουριστικές

δραστηριότητες όλο τον χρόνο. Πρέπει να είναι ήπιες και να αξιοποιούν την πλούσια κληρονομιά του τόπου.

Το ευρύτατο δίκτυο μονοπατιών, οι διαδρομές ανά το χωριό μπορούν να συνεισφέρουν θετικά. Προτείνεται λοιπόν η ανάδειξη και άλλων μονοπατιών ιστορικής σημασίας, η δημιουργία καταφυγικού κέντρου, η χαρτογράφηση νέων διαδρομών κλπ. Επίσης, θα πρέπει να γίνει ευρύτατη παρουσίαση των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Είναι εμφανές ότι ο κόσμος που επισκέπτεται το χωριό ενθουσιάζεται και συγκινείται από την συμμετοχή των κατοίκων στα πολιτιστικά δρώμενα, αλλά λίγοι είναι αυτοί που αντιλαμβάνονται πραγματικά και εξολοκλήρου τι βλέπουν. Η συνολική προβολή και ανάδειξη των εκδηλώσεων, δεν θα προσφέρει μόνο κίνητρα αλλά ταυτόχρονα θα αποτελέσει και μέσο ανάδειξης της ιστορίας στο σύνολο της.

Επιπλέον, το βουνό – το οποίο είναι μεν προστατευμένο και έχει αναδειχθεί ως Εθνικός Δρυμός- μπορεί να προσφέρει πολλά. Απαιτείται για αυτό να ενεργοποιηθεί και να λειτουργεί πιο εντατικά και ουσιαστικά το πληροφοριακό – τουριστικό κέντρο στην είσοδο του χωριού προκειμένου ο επισκέπτης να μπορεί είτε να ενημερώνεται με χάρτες και υλικό είτε να συμμετάσχει σε διαδραστικές δραστηριότητες που καθημερινά διοργανώνουν οι πολιτιστικοί και εξωραϊστικοί σύλλογοι κατόπιν συνεννόησης.

Η ευρύτερη ζήτηση για τον αγροτουρισμό και την κτηνοτροφία τα τελευταία χρόνια κάνει επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας ενός πρότυπου κτηνοτροφικού πάρκου, το οποίο θα λειτουργεί από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους και θα προσφέρει πολλαπλή ενημέρωση για την κτηνοτροφική και νομαδική ζωή, θα πληροφορεί για τη ζωή των κτηνοτρόφων ενώ θα μπορεί να δέχεται οργανωμένα και μαθητές απ' όλη την Ελλάδα. Αυτό, σε συνδυασμό με τα τρία ιστορικά και λαογραφικά μουσεία, που παρουσιάζουν εκθέματα του παραδοσιακού πολιτισμού μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά καθώς κάτι τέτοιο δεν υφίσταται στην ευρύτερη περιοχή και μπορεί να αποτελέσει πόλος οργανωμένων επισκέψεων.

Στόχος Β: Επέκταση και αναμόρφωση των τοπικών δραστηριοτήτων

Καθώς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο κτηνοτροφικός τομέα παίζει σημαίνοντα ρόλο στην αξιοποίηση και εκμετάλλευση του τουριστικού προϊόντος, θα πρέπει να γίνουν ενέργειες για να αποφευχθεί η μονομερής εξέλιξη. Μια πρόταση που θα μπορούσε να επικουρήσει την τουριστική ανάπτυξη και ανάδειξη του χωριού, είναι η οργάνωση συνεταιρισμών τοπικού χαρακτήρα, όπως αυτό της υλοτομίας ή της προώθησης των τοπικών προϊόντων. Με καθετοποίηση της παραγωγής, δημιουργώντας κίνητρα για

βελτίωση του προϊόντος και εμπλοκή τους στην τοπική οικονομία. Η αγροκαλλιέργεια βιολογικών και παραδοσιακών προϊόντων (πχ τσάι, ρίγανη κλπ.) δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη και θα μπορούσε να εξελιχθεί καθώς η εξαγωγή των τοπικών προϊόντων γίνεται μεν μεμονωμένα αλλά χωρίς κάποιο ουσιαστικό όφελος είτε για τους παραγωγούς είτε για το χωριό.

6.2.3. Στρατηγική Προτεραιότητα III: Πολιτιστική κληρονομιά και Ιστορία

Είναι αναμφισβήτητο και αυταπόδεικτο εν τέλει γεγονός πως η περιοχή της Σαμαρίνας έχει πλούσιο ιστορικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Οι πολλές εκκλησίες, τα παραδοσιακά γεφύρια, τα πετρόκτιστα σπίτια συνθέτουν ένα πανέμορφο σκηνικό. Για αυτό το λόγο απαιτείται πλήρης καταγραφή και συντήρηση των στοιχείων της περιοχής με σύνδεση των μνημείων μέσω ειδικών διαδρομών . Τα μνημεία και οι διάφορες παραδοσιακές εγκαταστάσεις είναι διάσπαρτα στο χωριό και σήμερα δεν έχουν κάποια σύνδεση μεταξύ τους με αποτέλεσμα να μένουν αναξιοποίητα και να μην κινούν την περιέργεια του επισκέπτη να αξιολογήσει την ιστορικότητα τους.

Στόχος Α: Προβολή ιστορίας

Η περιοχή έχει βαριά και πλούσια ιστορία. Η Σαμαρίνα, εάν έχει κάτι να υπερηφανεύεται είναι η μεγάλη της ιστορία, η γενναιότητα και το υψηλό φρόνημα για τον τόπο και την πατρίδα. Στο παρελθόν λειτουργούσε τουριστικό περίπτερο το οποίο πληροφορούσε τους επισκέπτες μέσω προγραμματισμένων προβολών για την ιστορία και τον πολιτισμό όπως για τη συμμετοχή σε εθνικο-επαναστατικά κινήματα, για τη συμμετοχή στην Έξοδο του Μεσολογγίου, για τα παραδοσιακά τραγούδια και τις παραδόσεις (πχ Κλήδωνα, ο τρανός χορός του Τσιάτσιου κλπ). Δυστυχώς, η πρωτοβουλία αυτή δεν στηρίχθηκε όσο έπρεπε με αποτέλεσμα σε σύντομο χρονικό διάστημα να αποδυναμωθεί. Ενδείκνυται λοιπόν η ενεργοποίηση, ο εμπλουτισμός και η ανανέωση των προς παρουσίαση στοιχείων.

Στόχος Β: Προστασία και ανάδειξη του οικιστικού περιβάλλοντος

Ο επισκέπτης του χωριού ήδη από πολλά χιλιόμετρα πριν εισέλθει στον οικισμό διαπιστώνει μια ομοιομορφία στο οικιστικό περιβάλλον. Τα σπίτια με πέτρα, παραδοσιακά καλντερίμια, όλα καμωμένα με τα μοτίβα και τους κανόνες της

παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Η πλατεία με τη μεγάλη καρδιά στο κέντρο, τα παραδοσιακά σοκάκια, τα διάσπαρτα μνημεία, οι βρύσες συνθέτουν ένα μοναδικό σκηνικό. Ωστόσο, αυτός ο χαρακτήρας επιχειρείται αρκετές φορές να διαβληθεί από την αλόγιστη εκμετάλλευση ευτυχώς μικρής μερίδας πολιτών που προτάσσουν το οικονομικό όφελος σε σχέση με τη διατήρηση του οικιστικού παραδοσιακού μοντέλου. Αυτό το οποίο είναι ενθαρρυντικό είναι ότι και κάθε νέα κατασκευαστική υποδομή συμβαδίζει με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και δεν αλλοιώνει το γενικό σύνολο. Στόχος λοιπόν είναι η συγκροτημένη διατήρηση αυτών των χαρακτηριστικών των οικισμών και η παροχή σχετικών κινήτρων για όμοιου τύπου κατασκευές στο μέλλον.

6.2.4. Στρατηγική Προτεραιότητα IV: Υποδομές και Υπηρεσίες

Η Σαμαρίνα έχει την τύχη να διαθέτει κάποιες ιδιόκτητες υποδομές και αρκετά κληροδοτήματα. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπάρχει ορθολογική διαχείριση τους με αποτέλεσμα η ζημία να είναι μεγαλύτερη από τα οφέλη της. Επί παραδείγματι, το χωριό διαθέτει τριώροφο κοινοτικό κτίριο, κοινοτικό ξενώνα 35 κλινών, διώροφη κοινοτική οικία, πολιτιστικό κέντρο, αμαξοστάσιο και παραληπτήριο γάλακτος. Στο κοινοτικό κτίριο στεγάζονται οι υπηρεσίες της κοινότητας, το ληξιαρχείο και η αίθουσα κοινοτικού συμβουλίου, λαογραφικό μουσείο με παραδοσιακές στολές και στοιχεία τοπικού πολιτισμού ενώ στον κάτω όροφο λειτουργεί το αγροτικό ιατρείο και το Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών. Στη διώροφη κοινοτική κατοικία φιλοξενούνται επισκέπτες και σημαίνοντα πρόσωπα. Το κοινοτικό ξενοδοχείο, δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια είναι σε αδράνεια με τον χρόνο να αφήνει το στοιχείο του. Πρόταση που θα μπορούσε να υλοποιηθεί, είναι η υπενοικίαση σε ιδιώτη, η ένταξη του σε πρόγραμμα ανακαίνισης και η εκμετάλλευσή του με συμβατική υποχρέωση ανταποδοτικού τέλους επί της μίσθωσης προς την κοινότητα. Τέλος, στο αμαξοστάσιο είναι συγκεντρωμένος ο υλικοτεχνικός εξοπλισμός του χωριού ενώ είναι σταθμευμένα και τα οχήματα αρμοδιότητας της κοινότητας που έχουν παραχωρηθεί σε αυτήν ήτοι δύο πυροσβεστικά οχήματα και ένα ασθενοφόρο ενώ στο παραληπτήριο συγκεντρώνονται όλες οι ποσότητες γάλακτος από τους κτηνοτρόφους καθημερινά, το οποίο στη συνέχεια δίδεται στις γαλακτοβιομηχανίες προς εκμετάλλευση και επεξεργασία.

Παρόλη λοιπόν την ύπαρξη αγροτικού ιατρείου, η παρουσία ιατρού είναι περιορισμένη. Αν ληφθεί υπόψη η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού αλλά και η απότομη αύξηση του τους θερινούς μήνες μπορούμε να αντιληφθούμε πόσο σημαντική είναι η ανάγκη μιας ολοκληρωμένης μονάδας φροντίδας υγείας.

Αυτό επίσης που πρέπει να επισημανθεί είναι το ζήτημα της προσβασιμότητας της περιοχής. Το ορεινό δίκτυο είναι σχεδιασμένο μέσα στα βουνά της περιοχής με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα κατολισθήσεων, σαθρότητας κλπ. Χρειάζεται μια νέα συνολική χάραξη με έργα βελτίωσης της οδοποιίας αλλά και των δρόμων εντός του χωριού.

Συμπέρασμα

Η Σαμαρίνα και η ευρύτερη περιοχή πληροί όλες τις προϋποθέσεις για μια τοπική ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Το εξαιρετο ορεινό περιβάλλον προσφέρει απεριόριστους πόρους αλλά και έδαφος για οικολογική κτηνοτροφία, βιολογική ενεργοποίηση και σε συνδυασμό με τις απέραντες ομορφιές φυσικού κάλλους για χειμερινό και θερινό τουρισμό.

Για τη σύνταξη και υλοποίηση ενός τοπικού στρατηγικού και επιχειρησιακού σχεδιασμού που θα σχετίζεται με τη Σαμαρίνα θα πρέπει να ελεγχθεί εάν το μοντέλο μιας ενδογενούς και τοπικής ανάπτυξης θα είναι εσωστρεφές ή εξωστρεφές και αν θα προτιμηθεί η ισορροπία των τάσεων (Δημητριάδης, 2004).

Βασικές κατευθυντήριες γραμμές είναι:

- Η απεικόνιση, ανάδειξη και ρεαλιστική αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου.
- Η αξιοποίηση της τοπικής παραγωγής, των παραδοσιακών προϊόντων και των προϊόντων γης.
- Η μελέτη και υλοποίηση έργων υποδομής και αξιοποίηση των ήδη υπαρχόντων
- Η δικτύωση με την ευρύτερη περιοχή.

Είναι σαφές ότι η Σαμαρίνα έχει τεράστιες αναπτυξιακές δυνατότητες. Διαθέτει πλούσιο περιβάλλον με αναρίθμητους πόρους, όμορφες ορεινές διαδρομές, προοπτικές αξιοποίησης της οικολογικής κτηνοτροφίας και ανάπτυξης του τουρισμού. Η ήπια ανάπτυξη του οικισμού δημιούργησε ορισμένες χρονικές περιόδους ζητήματα υποβάθμισης. Ωστόσο, κάποιοι πόροι δεν διαγράφονται. Αυτοί είναι η ιστορία, ο πολιτισμός, η κληρονομιά μας. Με ορθή προσέγγιση, με εμβληματικές παρεμβάσεις όπως επί παραδείγματι ο εκσυγχρονισμός της κτηνοτροφίας με συγκεκριμένες πρωτοβουλίες, δράσεις και πράξεις αλλά και η αναβάθμιση των τουριστικών υπηρεσιών.

Το μόνο βέβαιο είναι πως οι Σαμαριναίοι αγαπούνε έντονα και ανεπιτήδευτα τον τόπο τους. Δεν χάνουν ευκαιρία να το δείχνουν και είναι πρόθυμοι να καταβάλλουν κάθε προσπάθεια για την ανάδειξη της. Η αγάπη για το χωριό μεταλαμπαδεύτηκε από γενιά σε γενιά και σήμερα βλέπουμε την αθρόα συμμετοχή της νεολαίας σε όλα τα δρώμενα του χωριού. Στους συλλόγους, στις εκδηλώσεις, στην διάδοση της βλάχικης γλώσσας, στην τήρηση των εθίμων κλπ. Η νέα γενιά επιζητά διασύνδεση με τις ρίζες και

πάντρεμα της γνώσης και της εμπειρίας με νέες ιδέες, προτάσεις και δράσεις. Και αυτό πρέπει να στηριχθεί από όλους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αγγελιδάκη Ε., « Μελέτη Επέκτασης Κοινότητα Σαμαρίνας», Κοζάνη 1999
- Γεροντέλου Α., Δολόγκου Α., Δόντα Α., Γαλανού Ε., Ρόκος Δ., «Συγκρότηση βάσης δεδομένων για τους τοπικούς ορεινούς οικισμούς της Ελλάδας», Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Μέτσοβο, 2011
- Δημητριάδης, Ε., «Σαμαρίνα: χθες – σήμερα – αύριο» , Εφημερίδα Συνδέσμου Σαμαριναίων Αθηναίων, Συνέχεια Διμηνιαίων Εκδόσεων, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2005, Ιούλιος-Αύγουστος 2005, Νοέμβριος Δεκέμβριος 2005
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή : «Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης» , Εκδόσεις Γραφείου Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα, 2015
- Ζαμπίλης Χ., «Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου», Πρακτικά 3^{ου} Διεπιστημονικού Συνεδρίου Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Μέτσοβο, 2011
- Θωμίδου Ε., «Στρατηγικός Χωρικός Σχεδιασμός : αναφορές στη σύγχρονη ελληνική εμπειρία», Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
- Καλοκάρδου-Κραντονέλλη Ρ., «Τουρισμός: Πολιτική και Εφαρμογή. Σύγχρονα Θέματα», Συλλογική Έκδοση, Τεύχος 35
- Κοκκώσης Χ., «Τουριστική Ανάπτυξη και ικανότητα ανάπτυξης των ορεινών οικισμών», 2009, Αθήνα
- Κομίλης Π., «Επιστημονικές Μελέτες: Επιλογές για μια βιώσιμη ανάπτυξη», ΕΑΠ, 2013, Πάτρα

- Λαγός Δ., «Τουριστική Ανάπτυξη και Δομημένο Περιβάλλον», Επιστημονική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο 2000
- Μπασιουρίδου Α., «Ο δρόμος για τη βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου. Η περίπτωση των ορεινών περιοχών, Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Ημαθία
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Γρεβενών , Αρχαικό Υλικό Βιβλιοθήκης Περιφερειακής Ενότητας Γρεβενών, «Οικολογική- Χωροταξική Μελέτη Σμόλικα», Μελέτη, 2005
- Ρόκος Δ., « Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και του κόσμου», 2004
- Ρούφης Α., «Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και Πράξη», 2006

Ξένη Βιβλιογραφία

- Gunn C., Var T., «Tourism Planning Basics, Concepts, Cases», Taylor Group, 2002, London
- Holloway J.C., Robinson C., «Marketing for Tourism», Longman, U.S.A.
- Kotler Ph., «Marketing for Hospitality and Tourism», 5th edition, Prentice Hall
- Morrison A., «Hospitality and marketing», 2nd edition, Delmar Publishers, New York
- Middleton V., «Μια βιώσιμη ανάπτυξη», Μεταφρασμένο, Ελεάννα Αντώνογλου, Εκδόσεις Κριτική

Ιστότοποι

- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας <https://www.pdm.gov.gr/>
- Περιφερειακή Ενότητα Γρεβενών <https://grevena.pdm.gov.gr/>
- Δήμος Γρεβενών <https://www.dimosgrevenon.gr/>
- Υπουργείο Ανάπτυξης <https://www.mindev.gov.gr/>
- Υπουργείο Περιβάλλοντος <https://ypen.gov.gr/>

- Βουλή των Ελλήνων <https://www.hellenicparliament.gr/>
- ΑΝΚΟ Δυτικής Μακεδονίας <https://www.anko.gr/index.php/el/>
- Ελλάδα 2.0. <https://www.greece20.gov.gr/>
- Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_el
- ΟΦΥΠΕΚΑ <https://necca.gov.gr/>
- Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου <https://www.pindosnationalpark.gr/>
- Δημοτική Ενότητα Σαμαρίνας <https://www.samarina.gr>